

MARTERPASSEN 22

*Jaarbrief over 2015 van de
Werkgroep Boommarter Nederland*

April 2016

Uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland van de
Zoogdierverseniging

www.werkgroepboommarter.nl

MARTERPASSEN 22

**Jonge boommarter in het Rijsterbos (Fries: Rysterbosk) in Gaasterland.
Foto: Hans Pietersma, Boswachter Fryskegea**

MARTERPASSEN 22

Jaarbrief over 2015 van de
Werkgroep Boomarter Nederland
van de
Zoogdiervereniging

Bram Achterberg & Erwin van Maanen

Redactie

Amerongen, april 2016

INHOUD

VOORWOORD	6
<i>Bram Achterberg</i>	
FAUNISTIEK	
Inventarisatie boommarter op de zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug: resultaten over 2015	7
<i>Bram Achterberg</i>	
“Terreur in Ridderoord?” De lotgevallen van een boommarterfamilie; het vervolg in 2015	14
<i>Ruud van den Akker</i>	
Voortplanting van boommarter in 2015 in het Kuinderbos	21
<i>Florian Bijmold</i>	
Boommarters op de Veluwezoom 2014 en 2015	24
<i>Vilmar Dijkstra</i>	
Boommarters van het Noordhollands Duinreservaat in 2015	38
<i>Leo Heemskerk</i>	
Boommarters in de Centraal Utrechtse Heuvelrug in 2015	49
<i>Ben van den Horn</i>	
Inventarisatie Bylaer, Roekelsche Bos & Boswachterij Kootwijk in 2015	52
<i>Mark Ottens</i>	
Onderzoek naar Marterachtigen in de IJsselvallei 2013-2014	57
<i>Erwin van Maanen en Fokko Bilijam</i>	
Braakballen van bosuil ter inventarisatie van potentiële prooi van boommarters	72
<i>Henri Wijsman</i>	
Het aantal boommarters in het Gooi	74
<i>Henri Wijsman</i>	
ZIJPASSEN	
Een boommarter in huis	76
<i>Jaap Mulder</i>	
RECENSIE	
Doorvergiftiging in roofvogels en marterachtigen met tweede generatie anti-bloedstollende rodenticiden (SGARs)	78
<i>Erwin van Maanen</i>	
HUISHOUEDELIJK	
Jaarverslag 2015	81
<i>Secretaris WBN</i>	
Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland	82
<i>Secretaris WBN</i>	

Foto: Bram Achterberg

COLOFON

Voor giften ten bate van het boommarteronderzoek is er
Bankrekening: NL87 INGB 0000 3449 38
t.n.v Penningmeester WBN te Amerongen

VOORWOORD

Bram Achterberg
Voorzitter Werkgroep Boommarter Nederland

Opleuken

Een week voordat ik dit voorwoord schrijf passeert volgens het CBS de Nederlandse bevolking de 17 miljoen. Bij mijn geboorte, in 1953, telde Nederland nog maar 10,5 miljoen inwoners. Het bosareaal in Nederland is naar schatting 360.000 hectare, ongeveer 10% van het oppervlak van ons land. Een snelle berekening leert dan dat er per inwoner zo'n 212 vierkante meter bos ter beschikking staat. Het bosareaal in Nederland groeit weliswaar, maar de meeste aanplant in de afgelopen jaren waren kleinere bosjes op terrein dat door de landbouw is opgegeven. Die groei is ongeveer 2000 hectare per jaar, of te wel 0,6% per jaar. Ruwweg houdt dit gelijke tred met de bevolkingsgroei: zo'n 0,5% per jaar.

Duidelijk is dat door de bevolkingstoename het recreatief gebruik in de oudere bossen op de Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe en het Gaasterland, de traditionele kerngebieden voor de boommarter, in de afgelopen vijftien jaren veel intensiever is geworden. Ook het soort gebruik is veranderd: bosrecreatie beperkt zich niet langer tot een wandeling, maar ook mountainbikers, georganiseerde hardlooptochten en honden-sleden (met wieltjes) zijn ten tonele gekomen. De terreinbeheerders (b.v. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de provinciale landschappen) zoeken naar een antwoord om al deze activiteiten in goede banen te leiden. Sommige beheerders proberen activiteiten te zoneren, andere proberen het bos "leuker" te maken voor de bezoekers, en zien zich vooral als gastheer. Weer anderen trachten die twee mogelijke maatregelen te combineren.

Wat betekent een en ander nu voor de boommarter? Ik weet uit eigen waarneming dat sommige boommarters de aanwezigheid van mensen overdag tolerereert. Andere boommarters passen simpelweg hun activiteitenpatroon aan: ze wagen zich slechts buiten de (nest)boom op de rustigere periodes van de dag: 's-morgens vroeg, rond het middaguur als iedereen zijn lunch nuttigt en in de avonduren. De reactie op verstoring verschilt dus per individu. Ik neem echter ook waar dat het aantal gebieden waar het, met name ook door de week, *echt* rustig is steeds verder afneemt. Om al de recreanten de ruimte te bieden en bovendien conflicten tussen wandelaars, hondenuitlaters, mountainbikers, ruiters etc. te vermijden worden links en rechts nieuw mountainbike/ruiterroutes aangelegd. Dit gaat soms ook door gebied dat door boommarters wordt bewoond. Zo liggen er rond een mij bekende nestboom ondertussen twee wandelroutes, een ruiterpad en drie takken van een mountainbike-route, en dat alles binnen een straal van 30-50 meter!

Mijn boodschap is dan ook de volgende: boommarters stellen tamelijk specifieke eisen aan het bos: de aanwezigheid van geschikte *rustplaatsen*, de nabijheid van prooi *et cetera*. Dergelijke gebieden worden zeldzamer! Daar komt nog iets bij: de wat oudere bossen met een leeftijd tussen de 80 en 120 jaar, en dat is de meerderheid van dergelijke "boommartervriendelijke" bossen van de traditionele boommartergebieden in Nederland, raken ondertussen steeds meer in verval, een onvermijdelijk natuurlijk proces. Ik zie echter vaak geen duidelijk beleid om nu vast de bossen te creëren voor de boommarters van de toekomst. Er zijn vaak andere (landschappelijke, commerciële of cultuur-historische) beweegredenen die bepalen wat er als nieuwe vegetatie wordt aangeplant.

In dat licht gezien moeten we er als WBN naar streven dat het belang van de boommarter in plannen serieus wordt meegenomen. Laten we met zijn allen, in goed overleg, proberen te voorkomen dat het Nederlands bos zodanig wordt "opgeleukt" dat het niet leuk meer is!

FAUNISTIEK

Inventarisatie boomarter op de zuidoostelijke Utrechtse Heuvelrug: resultaten over 2015

Bram Achterberg, mede namens Chris Achterberg, Monique Achterberg-v.d. Horst, Wim Bomhof, Ronald Stiefelhagen, Monique Bestman & Harold v.d. Meer.

Samenvatting: in 2015 is in tien gevallen met zekerheid en in één waarschijnlijk geval voortplanting vastgesteld, zie Tabel 1. In twee gevallen werden marters in een gebouw aangetroffen. Een derde gebouw is gebruikt als tijdelijke verblijfplaats. Een boomarter die langere tijd op dezelfde locatie verbleef, en op het oog alle gedrag van een zogend vrouwtje vertoonde, bleek aldaar geen jongen te hebben.

Tabel 1: boomarters op de ZO Heuvelrug in 2015

Volgnummer/ vinddatum	Locatie/Eigenaar	Boom- soort	Aantal jongen	Opmerkingen
2015-01/ 08-04-2015	Landgoed Remmerstein /Privé	Beuk	3	Jongen liggen erg diep; Nestboom van 2005 & 2009; Moer eerder aangetroffen in 2012, 2013 & 2014
2015-02 13-04-2015	Landgoed Maarsber- gen/Privé	Beuk	Onbekend	Nestboom van 2012 & 2013
2015-03/ 17-04-2015	Amerongse Berg Oost /SBB	Beuk	4	Moer eerder aangetroffen in 2010, 2011, 2012 & 2013; Verhuisd op 7 juni, één jong †
2015-04/ 27-04-2015	Langbroeker gebied /Privé	Eik	3	
2015-05/ 30-04-2015	Kaapse Bossen /Natuurmonumenten	Beuk	Onbekend	Moer gezien
2015-06/ 15-05-2015	Amerongse Berg West /SBB	Beuk	3	Nestboom 2012 & 2013; Nest verhuisd op 16 juni.
2015-07/ 17-05-2015	Darthuizen/ SBB & Privé	Beuk	Geen jongen in boom!	Zie begeleidende tekst.
2015-08/ 08-04-2015	Langbroeker gebied /Privé	Eik	Onbekend	Boom mag niet worden geïnspecteerd/geobserveerd.
2015-09/ 03-06-2015	LG Prattenburg/ Privé	n.v.t.	Onbekend	Jong komt binnenlopen bij tuinman landgoed; na enkele dagen overleden.
2015-10/ 04-06-2015	Sportcentrum Burgwal (kantine)	n.v.t.	Tenminste 2 jongen	Jong teruggezet in dakgoot. Kort daarna (voor 6 juni) is het nest verhuisd.
2015-11 voorjaar	Ouwehands Dierenpark Rhenen	n.v.t.	Tenminste 2 jongen	Tussen plafond giraffenhuis
2015-12 voorjaar	LG Donderstein /Privé	n.v.t.	4-5	In schuur; waarschijnlijk niet op deze locatie geboren

1. Individuele nestbomen

2015-01: Bram Achterberg vond deze boom aan de hand van enkele haren aan het gat, zichtbaar met een telescoop. Op 13 april hebben Bram en Chris de boom geïnspecteerd met de boomcamera. De jongen liggen diep, en zijn daarom moeilijk zichtbaar. De opnamen wijzen op een drietal jongen van hoogstens een week oud, vermoedelijke geboortedatum rond 1 april. Aan de hand van video-opnamen is vastgesteld dat dit moertje ook in 2012, 2013 en 2014 is aangetroffen: zij heeft een kenmerkend vlammend befpatroon.

2015-02: Wim Bomhof vond op 13 april keutelfragmenten en veren onder deze boom. Een week eerder had Bram Achterberg de boom al gecontroleerd. Toen waren er geen sporen. Deze boom diende ook in 2012 en 2013 als nest- of verhuisboom. Door omstandigheden (verkrijgen van de benodigde toestemming) vond een inspectie met de boom-camera te laat plaats: het nest was al verhuisd.

2015-03: Bram Achterberg merkte deze boom op door een enkel keutelfragment onder de boom, en het begin van een latrine in de boom. Posten die avond nog leverde meteen een waarneming van de marter op. Bram heeft de holte in de nacht van 26 april bekeken met de camera. In het nest lagen vier jongen van zo'n 2½ week oud: geboortedatum rond 9 april. Aan de hand van de door Bram gemaakte video-opnamen blijkt dat dit het moertje is (zie Foto 1) dat in dit gebied eerder in 2010, 2011, 2012 en 2013 werd aangetroffen met een nest, steeds binnen 200 meter van deze nestboom. Bij de verhuizing van het nest op 7 juni is één van de jongen omgekomen. Bram vond het dode jong de volgende dag, ongeveer 120 meter van de nestboom. Op een video van toevallig tijdens de verhuizing passerende mountainbikers zijn ook maar drie van de vier jonge marters te zien.

2015-04: Wim Bomhof vond deze boom (eik) op een van de vele landgoederen in het Langbroeker gebied. Posten leverde snel een zichtwaarneming van de boommarter op. Een poging in de late avond van 2 mei om (na vertrek van het moertje!) dit nest te inspecteren met de camera, uitgevoerd door Wim en Bram, is door hen afgebroken omdat de vele takken tussen de grond en het toegang tot de nestholte het zorgvuldig manoeuvreren van de camera onmogelijk maken. Zij vonden het niet verantwoord de zaak "te forceren". Eikentakken zijn een stuk minder flexibel dan beukentakken! Een tweede poging op 16 mei slaagde wel. In het ondiepe nest lagen drie nog kleine jongen, hoogstens vier weken oud. De vermoedelijke geboortedatum van dit nest ligt rond 18 april.

2015-05: Wim Bomhof vond sporen van marterbewoning in een beuk in de Kaapse Bossen. De flatbeuk staat in een gebied waar het voorkomen/voortplanting van boommarters al tientallen jaren bekend is. Wim Bomhof en Ronald Stiefelhagen hebben het moertje een aantal malen gezien (zie afbeelding 2). M. Reukers (Boswachter *Natuurmonumenten*) zag een jonge marter achter één van de gaten.

2015-06: Chris Achterberg vond op 14 mei wat vage martersporen onder deze oude beuk. Bij nadere inspectie zag hij al snel een jonge marter bewegen, achter een spleet in de boom waar zich de nestholte bevindt. De nestholte is op 17 mei bekeken met de boomcamera. In het nest bevonden zich een drietal jongen van zo'n 4½ week oud: de geboortedatum ligt daarom rond 15 april. Dezelfde marter gebruikte deze boom ook in 2012 en 2013. Zij volgde bij het verlaten van de boom steeds exact dezelfde routes door de aangrenzende bomen als in 2013 (Foto 3). Dit nest is vrij intensief geobserveerd door Chris, Bram en Ronald. Omdat de nestboom langs een druk belopen pad ligt was de locatie al snel bij meerdere wandelaars bekend. Een paar wandelaars rapporteerden ook dat zij het moertje 's-morgens vroeg nabij de nestboom tegenkwamen als zij hun hond uitlieten.

Het nest is in de vroege avond van 16 juni verhuisd, toevallig een avond waarop Chris en Bram vanaf gepaste afstand observeerden. De verhuizing werd in gang gezet toen de jongen trachtten het moertje te volgen bij haar vertrek om op jacht te gaan. In de voorgaande dagen gingen de jongen het moertje al tegemoet als zij terug kwam, of volgden zij haar bij vertrek, maar bleven de jongen wel op de stam bij de nestholte.

Foto 1: Het moertje van de Amerongse Berg Oost vertrekt 's-avonds om op jacht te gaan.
(Foto: Bram Achterberg)

Foto 2: Het moertje van de Kaapse Bossen met prooi in de nestboom.
(Foto: Ronald Stiefelhagen)

Bij deze gelegenheid liepen de jonge marters luid schreeuwend achter haar aan over de takken. De martertjes waren echter nog niet handig genoeg: zij vielen één voor één naar beneden. Daarop keerde het moertje terug, en kwam naar de grond. In eerste instantie wist zij twee van de drie jongen mee te lokken. Moer en de twee jongen vertrokken over de grond. Het derde jong bleef achter, en zwierf enige tijd rond de nestboom (Foto 4). Uiteindelijk klom dit jong een naburige boom in, en bleef op een lage tak zitten. Chris en Bram hebben zich nog een eind verder teruggetrokken om het moertje niet in de weg te zitten. Rond 23:00 was het jong verdwenen: de moer had het martertje bij invallende duisternis opgehaald. Ondanks het feit dat wij de richting kennen waarin het moertje met de eerste twee jongen vertrok zijn wij er in de volgende dagen niet in geslaagd om het nest terug te vinden.

2015-07: Ronald Stiefelhagen zag op 17 mei de neus van een boommarter steken uit een beuk die al eens in 2011 als nestboom diende. Eind april waren er op deze locatie al martersporen zichtbaar. Een eerste camera inspectie door Bram liet toen zien dat de boom werd bezet door een broedende koolmees.

Op 23 mei hebben Bram, Chris en Ronald bij de boom gepost. De marter vertoonde alle gedrag van een zogend vrouwtje: zij was bij vertrek extreem voorzichtig. Ook het ruipatroon van wintervacht naar zomervacht waren als bij een zogend vrouwtje: eind mei was de marter nog grotendeels in wintervacht, behalve rond de ogen en op de poten.

Echter, toen wij de boomholte na haar vertrek rond 20:30 inspecteerden met de boomcamera bleken er geen jongen aanwezig te zijn in de holte. In dit geval zijn er een aantal mogelijkheden:

De jongen lagen op een andere locatie. Zoiets hebben wij in het Leersumse Veld al eens bij de hand gehad: daar verbleef in april 2013 een boommarter enige tijd in een boom, maar bij inspectie bleken er geen jonge marters in de holte te liggen. Echter, een paar dagen later lagen er ineens drie jongen van zo'n vier weken oud in dezelfde boomholte.

Het was misschien een schijnzwanger vrouwtje dat alle gedrag van een marter met jongen vertoont. Dit martertje is een nogal tener dier, wat inderdaad wijst op een jong vrouwtje.

2015-08: Bij deze eik zijn duidelijke martersporen, waaronder een latrine. De eigenaar van de grond laat ter plekke geen observatie of inspectie van de nestboom toe. Wim Bomhof vond al begin april sporen bij deze boom.

2015-09: Op 3 juni kwam een jonge boommarter binnengelopen bij de tuinman van het Landgoed Prattenburg. Chris heeft het dier bekeken, en stelde vast dat het een niet ontwikkeld oog had, dat het martertje moeizaam ademde en bovendien een oppervlakkige wond aan de borst had. Na enige dagen is het dier overleden.

Prattenburg wordt ieder jaar op nestbomen afgezocht door Monique Bestman & Harold v.d. Meer. Het laatste bekende geval van voortplanting dateert van 2013. Daarbij moet worden aangetekend dat een deel van het landgoed ook voor ons niet toegankelijk is. In dat deel bevinden zich een aantal beukenvakken met (ogenschijnlijk) geschikte holle bomen.

2015-10: Boswachter Hugo Spitzen (*Stichting Het Utrechts Landschap*) werd op 3 juni gebeld met de mededeling dat op sportpark *De Burgwal*, aan de oostkant van Amerongen, een jonge boommarter klem zat in een regenpijp van een kantine. Hugo heeft het martertje bevrijd en teruggezet in de dakgoot. Bij navraag bleek dat er al enige tijd prooiresten (vooral konijn) in de kantine werden gevonden die uit het plafond kwamen vallen.

Chris Achterberg heeft diezelfde avond een tweetal jongen gezien en gehoord onder het dakbeschot. Hij schatte hun leeftijd op ongeveer 8 weken, met een geboortedatum rond 9 april. Op 6 juni hebben Bram en Chris een cameraval geplaatst bij de kantine, tegenover de plek waar een latrine in de dakgoot lag. Deze camera heeft geen boommarters vastgelegd: blijkbaar was het nest toen al verhuisd. Ongeveer twee weken later zijn jonge boommarters gezien in een boom aan de rand van de *Amerongse Bovenpolder*, slechts 250 meter van de kantine. Mogelijk gaat het hier om martertjes uit dit nest.

Dit is de eerste keer sinds het begin van de inventarisaties in 1997 dat een nest werd aangetroffen in een gebouw¹. Mogelijk gaat het hier om het moertje dat in 2014 haar nest had in een beukenstaak op een kapvlakte, ongeveer 850 meter van de sportkantine. Die beukenstaak werd enige jaren ook gebruikt als slaapboom in de wintermaanden, maar is in het najaar van 2014 omgewaaid en daarom niet langer geschikt voor boommarters.

In 2014 was ons al opgevallen dat deze marter veel konijnen buitmaakte, die vooral op het sportpark nog in grote aantallen voorkomen (zie pagina 14, *Marterpassen XXI*, maart 2015). Dit moertje kent daarom het terrein waarschijnlijk erg goed.

2015-11: Net als in voorgaande jaren heeft er in 2015 een boommarter met jongen gewoond in het plafond van het giraffenhuis van *Ouwehands Dierenpark* in Rhenen. Er waren minimaal 2 jonge boommarters. Van de gastvrijheid van de dierentuin werd wel ruim gebruik gemaakt: er sneuvelden nogal wat vogels en eieren uit de collectie van de dierentuin.

2015-12: In het voorjaar werden bij een schuur naast een woonhuis 4 of 5 jonge marters gezien. De marters kropen in de krappe ruimte tussen de stenen binnenmuur en de houten betimmering aan de buitenzijde van de schuur. Uit de beschrijving van de marters is het waarschijnlijk dat het jonge boom- of steenmarters betrof. Steenmarter is op de Utrechtse Heuvelrug niet meer uit te sluiten, maar de kans op boommarter is op dit moment nog veel groter. De schuur staat in het bos aan de noordzijde van Leersum, grenzend aan de zuidflank van het boscomplex Leersumse Veld/Breedeven

De marters zijn maar één keer gezien. Omdat de ruimte tussen de muur en de betimmering erg krap is lijkt het waarschijnlijk dat de marters maar kort hier verbleven, en dus niet op deze locatie zijn geboren.

¹ We laten het wat speciale geval van Ouwehands Dierenpark te Rhenen (2015-11) hier buiten beschouwing.

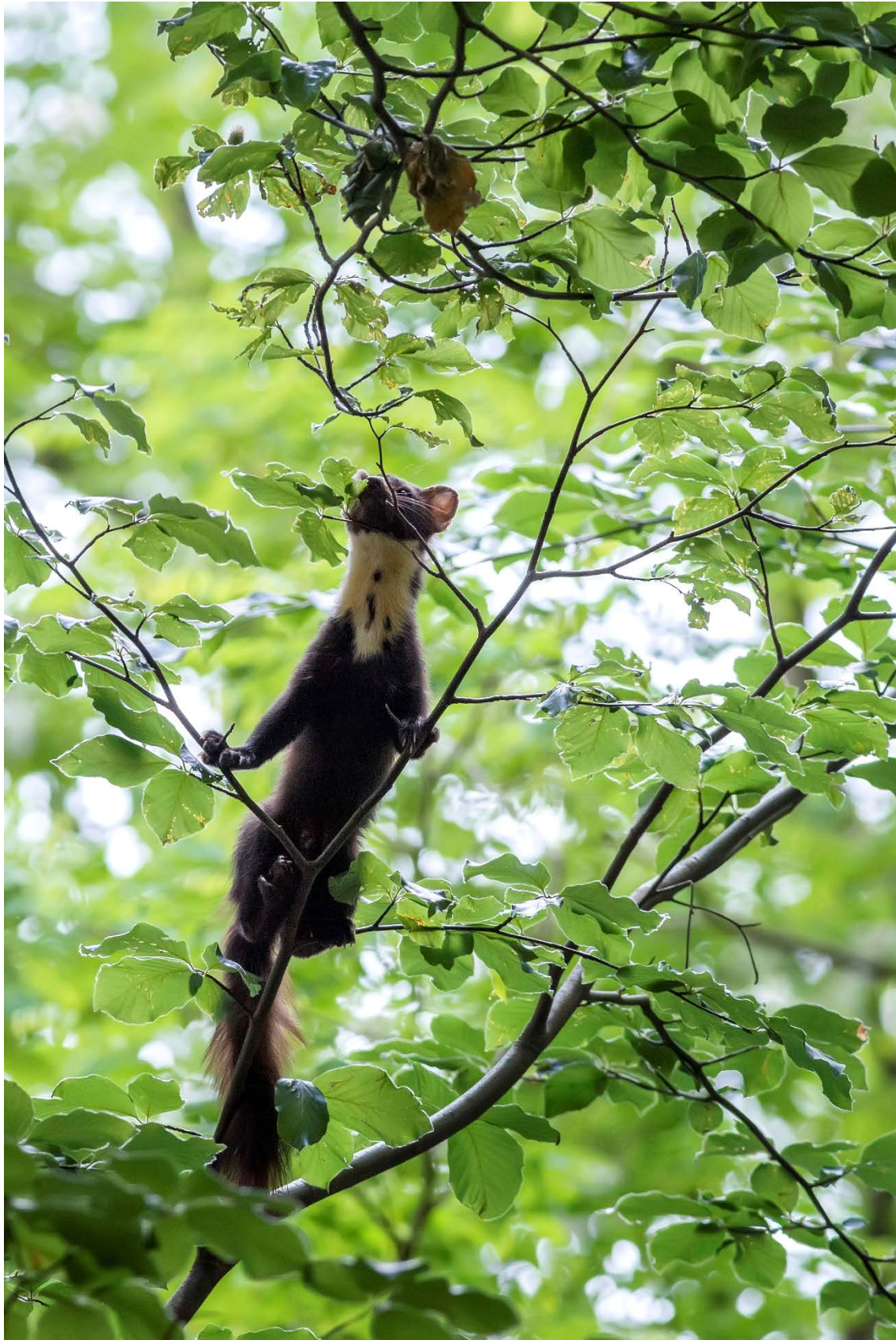

Foto 3: Het moertje van Amerongse Berg West (2015-06), op weg naar de nestboom.
(Foto: Ronald Stiefelhagen)

Foto 4: Jonge boommarter aan de voet van nestboom 2015-06. (Foto: Bram Achterberg)

2. Overige gebieden

Hoge Ginkel (Utrechts Landschap): Voor het eerst in lange tijd vond Bram Achterberg weer sporen van boommarter, maar geen nestboom.

Landgoed 't Hek (Privé): Dit landgoed is door Bram Achterberg een aantal malen afgezocht. In 2015 vrijwel geen sporen van boommarter, en dus ook geen nestboom! In 2013 en 2014 was hier wel een nestboom.

Omgeving Berghuis (Amerongse Berg West/Staatsbosbeheer & Utrechts Landschap):

Zie de discussie bij het geval 2015-10.

Leersumse Veld (Staatsbosbeheer): De daar door Bram Achterberg permanent opgestelde cameraval registreert zeer regelmatig (waarschijnlijk) twee verschillende boommarters. Een nestboom is echter in 2015 niet gevonden. Haren aan het spechtengat in de nestboom 2013/2014 bleken een vals alarm: zij waren afkomstig van een in de holte huizend nest met jonge eekhoorns (waarneming: Bram). In december 2015 zijn binnen twee dagen twee jonge boommarters doodgereden op de provinciale weg N226 die langs dit natuurgebied loopt.

Landgoed Beverweert (Privé): Wim Bomhof heeft hier goed gezocht, maar niets gevonden.

Wim zoekt ook een aantal andere landgoederen in de omgeving af.

Noordzijde boswachterij Austerlitz (Staatsbosbeheer): Wim Bomhof heeft hier gezocht, maar niets gevonden.

Noordhout (Utrechts Landschap) Wim Bomhof vond wel aanwezigheidssporen, maar geen nestboom. In maart trof Wim een slapende boommarter aan in een aftakelende beukenstaak.

Prattenburg/Grebbeberg/Laarsenberg/Rhenense Stadsbossen (Utrechts Landschap/privé): deze gebieden worden afgezocht door Monique Bestman & Harold v.d. Meer. Dit jaar werden geen nestbomen gevonden.

Op verschillende locaties op de ZO Heuvelrug staan cameravallen bij dassenburchten. Deze worden door de lokale dassenwerkgroep gebruikt om de dassenpopulatie te monitoren. Deze camera's leggen met enige regelmaat boommarters vast die toevallig langskomen. Eind 2015 werd een exemplaar gefotografeerd zonder staart! Steenmarters zijn op deze cameravallen nog niet vastgelegd.

“Terreur in Ridderoord?”

De lotgevallen van een boomarterfamilie; het vervolg in 2015

Ruud van den Akker

1. Inleiding

Sinds 2008 volg ik de boomarterpopulatie van Ridderoord met behulp van foto vallen op permanente voerplaatsen, en minder frequent in Beukenburg (beide Utrechts landschap) te Bilthoven (zie kaart). In 2012 werd de voerplaats in Ridderoord bezocht door o.a. Vrouw 1 en in juni/juli door Man B. Hij was toen de enige man in het gebied, voor zover ik kon nagaan. In 2013 kreeg Vrouw 1 twee jongen, van wie er één (VR1) in 2014 en 2015 gevolgd kon worden. Eind 2013 is Vrouw 1, zeer waarschijnlijk zwanger van Man B, verhuisd naar Beukenburg.

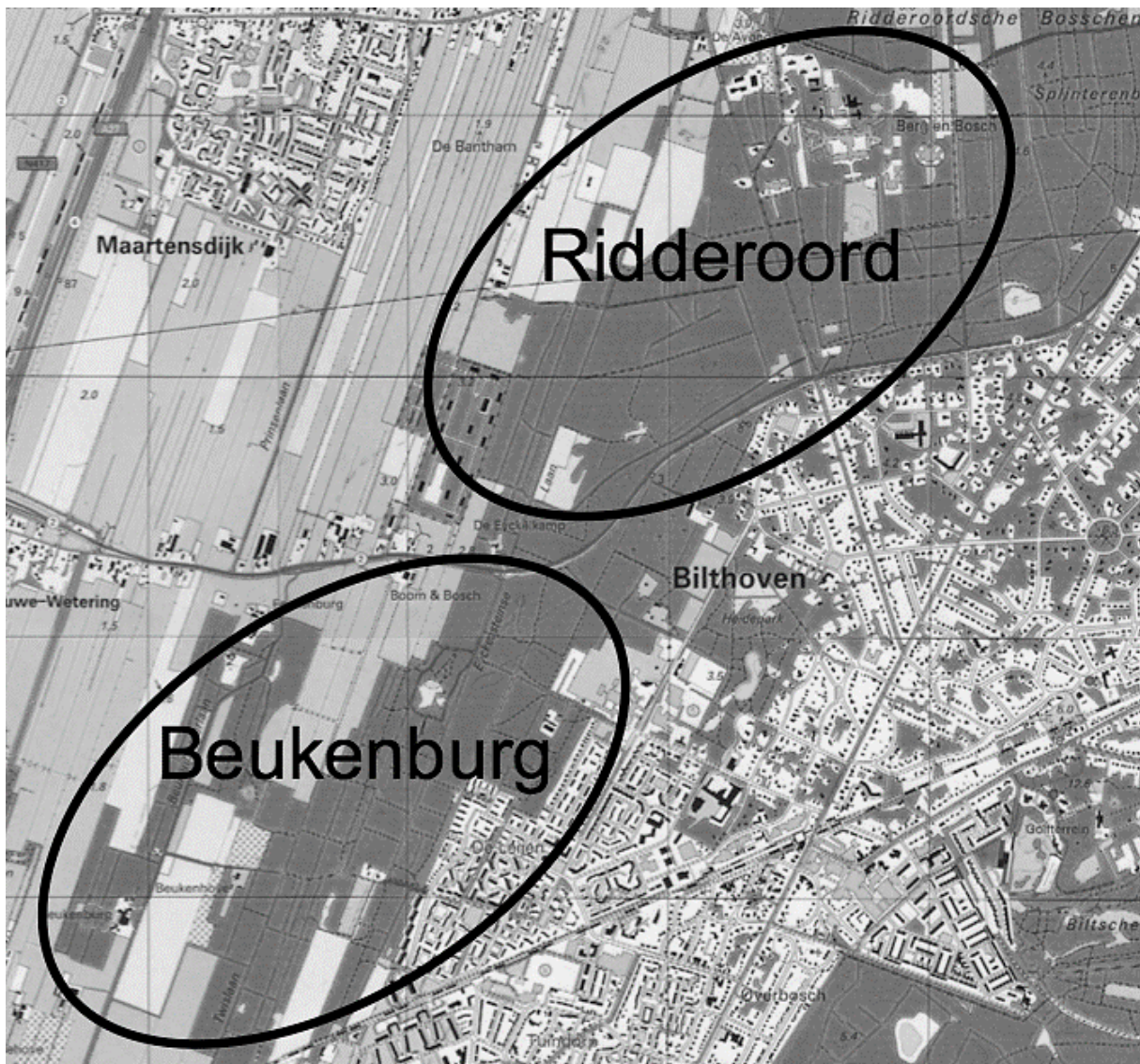
Over het jaar 2014 heb ik de lotgevallen van een boomarterfamilie in Beukenburg beschreven in Marterpassen XXI. Een zichtwaarneming van de moeder (Vrouw 1, hierna te noemen V1), die haar vier jongen verhuisde, vormde de aanleiding een voerplaats in te richten. Eén jong was in een slechte conditie en is waarschijnlijk kort na de verhuizing overleden. Een ander jong, “Dubbelstip”, werd weggeleid door de moeder. V1 en haar twee mannelijke jongen (MB1 “Blank” en MB2 “Stip”) konden ook in 2015 gevolgd worden. MB1 verbleef tot 7 april 2015 in Beukenburg en is daarna niet meer gesignaleerd. MB2 is tussen januari en maart verhuisd naar Ridderoord. De voerplaats werd in 2014 bezocht door twee adulte mannen, man A (vanaf hier MA genoemd) en man B (MB).

De familie is in 2015 aanzienlijk uitgebreid, als gevolg waarvan ik de naamgeving van de boommarters gecodeerd heb volgens het schema: geslacht (V of M voor zover bekend) - geboorteplaats (Beukenburg B of Ridderoord R) plus een volgnummer.

2. Waarnemingen

2.1 Voerplaats in Beukenburg

Begin maart 2015 werd de voerplaats weer opgestart, driemaal per week werd pindakaas aangebracht. Binnen enkele dagen verscheen V1 er al. In de eerste week van april werden haar tepels zichtbaar, die daarna fors in omvang toenamen. Op 15 juni kwam ze voor het eerst met twee jongen op de voerplaats. Daarna kwam ze regelmatig met 1, 2 of 3 jongen langs. Op 27 juni was ze gelijktijdig met vier jongen (B3-B6) in beeld. Ze had dus vier jongen, net als in 2014, waarvan MB vrijwel zeker de vader is. Alle vijf dieren, in wisselende combinaties maar ook alleen, bleven de voerplaats regelmatig bezoeken tot ongeveer half juli.

Kaart 1: de gebieden van het *Utechts Lanschap* waar de gebeurtenissen zich afspelen.

Daarna, tot eind augustus, werden B5 en B6 niet meer waargenomen. Met behulp van tientallen foto's en filmpjes konden betrouwbare schetsen van de bepatronen gemaakt worden (figuur 1). Op 31 augustus werd het voeren beëindigd en eind november weer hervat. Tussen 1 en 31 december werd de voerplaats bezocht door B3 (16x), B4 (8x) en V1(2x).

In 2015 werd MB in zowel Beukenburg als in Ridderoord niet meer waargenomen. MA, die in 2012 is geboren in Beukenburg, bezocht in 2014 de voerplaatsen aldaar en vertoonde in 2015 een vergelijkbaar pendelgedrag tussen Beukenburg en Ridderoord als MB in 2014 (tabel 1). Hij was dus waarschijnlijk in 2015 de man van zowel V1 (in Beukenburg) als van VR1, haar dochter (in Ridderoord).

2.2 Voerplaats in Ridderoord

De voerplaats in Ridderoord is jaarrond in gebruik, eenmaal per week wordt pindakaas gevoerd. Buiten de winter voer ik tweemaal per week. In 2015 was dat van begin maart tot eind december. Naast deze permanente voerplaats worden van half mei tot half augustus vrijwel elk jaar twee of drie tijdelijke voerplaatsen verspreid over Ridderoord ingericht. Deze zijn vooral bedoeld om eventueel andere dan de bekende mannen waar te nemen.

Beukenburg

2013 en 2014

V1

MB

2014

MB1 "Blank"

MB2 "stip"

"Dubbelstip"

4de jong

2015

B3

B4

B5

B6

Figuur 1: Relaties tussen de diverse boommarters in Beukenburg, 2013 – 2015. Naamgeving vanaf de jongen van 2014: V = vrouwtje, M = mannetje, R = geboren in Ridderoord, B = geboren in Beukenburg. Als het geslacht niet bekend is, is dat weggelaten. V1 is in 2013, zeer waarschijnlijk zwanger van MB, verhuisd van Ridderoord naar Beukenburg. MB pendelde in 2014 in de voortplantingsperiode tussen Ridderoord en Beukenburg. V1 kreeg in 2014 vier jongen, van wie er twee (MB1 en MB2) gevolgd konden worden, en in 2015 weer vier jongen: B3 – B6.

Ridderoord

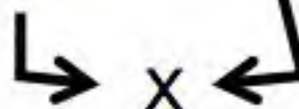
2012

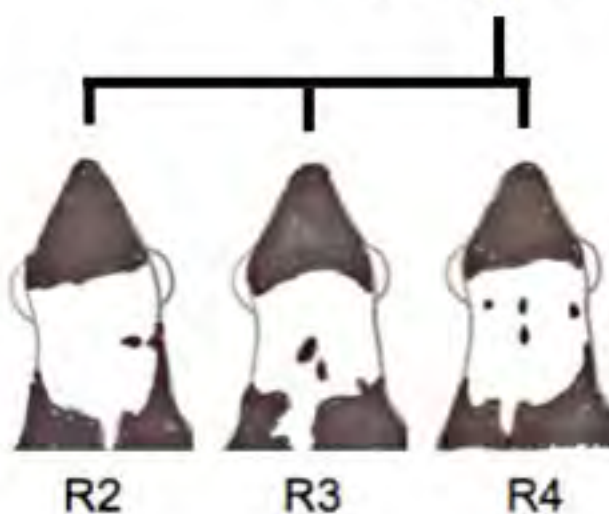
2013

2014

2015

Figuur 2: Relaties tussen de diverse boommarters in Ridderoord. In juni en juli 2012 kwamen V1 en MB regelmatig, soms samen, op de voerplaats. V1 kreeg in 2013 twee jongen, waaronder VR1. In 2014 pleegde MB waarschijnlijk met zijn éénjarige (!) dochter VR1 incest! In 2015 kreeg VR1 drie jongen (R2-R4).

Tabel 1

Waarnemingsdata van MA op de voerplaats in Beukenburg en in Ridderoord, in de periode van 1 april tot 31 juli 2015

Voerplaats	april	mei	juni	juli
Beukenburg	12,15.17.21,24.25	1.13,19,20,22	...	...
Ridderoord	9,14,17,20.24	8,13,14,15	2.13	...

Van april tot juli 2014 werd de permanente voerplaats 17x bezocht door een dochter (VR1) van V1. Zij is in 2013 (!) geboren in Ridderoord. Een andere bezoeker was MB, haar vermoedelijke vader! Hij is in juni en juli 2014 8x gesignaleerd (tabel 2).

Vanaf medio maart 2015 waren de vaste bezoekers MB2, overgekomen uit Beukenburg, en de één jaar oudere VR1, beiden jongen van V1, dus broer en zus. Ze waren nooit gelijktijdig in beeld, maar wel regelmatig met circa een uur verschil. In de tweede week van april verscheen VR1 met aangezogen tepels. De eerste waarneming met (twee) jongen was op 22 juni op een tijdelijke voerplaats. Pas een maand later, op 27 juli, kwam ze samen met haar drie jongen (R2 – R4) op de voerplaats (figuur 2).

In tabel 3 zijn de bezoeken aan de voerplaats weergegeven over de periode 27 juli tot 6 augustus. Het aantal waarnemingen is nogal beperkt, omdat tweemaal per week werd gevoerd, op 27-7, 30-7, 3-8 en 6-8. Moer VR1 verbleef op 27 juli eerst vijf minuten op de voerplaats, om twee uur later nog eens te komen, nu met haar jongen. Tussendoor was MB2 aanwezig. Later die nacht was jong R2 negen minuten lang op de voerplaats, en om 1:59 uur kwam jong R3 langs. Jong R4 werd slechts eenmaal waargenomen. Jong R2 kwam op 4-8 samen met de moer, dit was tevens de laatste waarneming van jong R2. Jong R3 werd alleen op 6-8 gezien. Hij, het is (of was) een mannetje, had om 19:48 uur een forse scheur in zijn rechter oor; op 28-7 was het oor nog intact. Hij was bepaald niet op zijn gemak en vertrok binnen een minuut. Anderhalf uur later kwam MB2, hij maakte ook een onrustige indruk, speurde verschillende keren in kegelstand de omgeving af. Een half uur later kwam jong R3 terug, was nu nog onrustiger dan een paar uur daarvoor en schoot plotseling weg, direct gevolgd door een afgrijselijk gekrijs.....

Geen van de jongen is later (t/m december 2015) meer waargenomen. VR1 en MB2 bleven de voerplaats bezoeken. MB2 voor het laatst op 22 augustus. Op 25 augustus lag hij dood op de Bronkhorstlaan, een asfaltweg die het Ridderoordse bos doorsnijdt.

Op 11 september (dus na de dood van MB2!) bezocht MA de voerplaats voor het eerst weer sinds 13 juni (tabel 2).

3. Beschouwing van de waarnemingen in Beukenburg

In 2014 heerste er een nogal gespannen sfeer binnen het martergezin, zoals beschreven in Marterpassen XXI. Aanvankelijk werd verondersteld dat het gedrag van “Dubbelstip” hiervan de oorzaak was. Nadat het jong weggeleid was door de moer V1 keerde de rust weer. Het gedrag van “Dubbelstip” heb ik toen verkeerd geïnterpreteerd. Met de in 2015 verworven kennis is het aannemelijker dat broer MB2 de raddraaier binnen het gezin was. Waarschijnlijk heeft hij “Dubbelstip” weggepest, waarna de moeder (V1) dat jong in veiligheid heeft gebracht. MB2 is tussen januari en maart 2015 verhuisd naar Ridderoord.

Tabel 2**Aantal waarnemingen per maand van adulte boommarters op de voerplaats in Ridderoord.****In 2014 over de periode van 1 april tot 31 juli, in 2015 over de periode van 1 april tot 31 december**

	april	mei	juni	juli	aug	sept	oct	nov	dec
2014									
VR1	4	7	2	4					
MB	0	0	3	5					
	april	mei	juni	juli	aug	sept	oct	nov	dec
2015									
VR1	7	6	9	10	9	7	11	13	14
MA	5	4	2	0	0	2	5	15	8
MB2 ¹⁾	7	13	12	9	7				

1) op 25 augustus 2015 overleden

In 2015 kreeg V1 weer vier jongen (B3-B6). Vrijwel zeker is MB de vader van de jongen, omdat hij de enige man was die in Beukenburg gezien werd. De jongen en V1 bleven de voerplaats trouw bezoeken tot half juli. Daarna werden de jongen B5 en B6 niet meer waargenomen. Op 31 augustus werd het voeren op deze voerplaats beëindigd en eind november weer hervat. In december verbleven B3 en B4 nog in de omgeving van de voerplaats.

MB werd in 2015 niet meer gesignaleerd, niet in Beukenburg en niet in Ridderoord. Zijn positie lijkt in 2015 te zijn overgenomen door MA (tabel 1).

4. Beschouwing van de waarnemingen in Ridderoord

De voerplaats in Ridderoord werd in 2014 bezocht door VR1 en MB (Tabel 2). Waarschijnlijk heeft MB incest gepleegd met zijn dochter VR1 (figuur 2), die toen één jaar oud was! Ze kreeg namelijk in 2015 drie jongen (R2- R4), terwijl MB het enige mannetje was dat in de voorafgaande paartijd waargenomen is. Na juli 2014 is hij niet meer gezien. In 2015 werd de voerplaats bezocht door MA, VR1 en haar één jaar jongere broer MB2 (tabel 2). MA pendelde tussen Beukenburg en Ridderoord (tabel 1). Het is zeer wel mogelijk dat hij in 2015 seks heeft gehad met zowel V1, in Beukenburg, als met haar dochter VR1 in Ridderoord. Het is ook niet uit te sluiten dat MB2 incest heeft gepleegd met zijn zus VR1.

Het gedrag van MB2 ten opzichte van de andere bezoekers van de voerplaats is intrigerend. VR1 bezocht de voerplaats regelmatig (tabel 2). Op 22 juni kwam ze samen met twee jongen op een tijdelijke voerplaats. Daarna kwam ze steeds zonder haar jongen op de permanente voerplaats, waar MB2 steeds kwam, en die bezocht de tijdelijke voerplaats niet! MA kwam juist wel op de tijdelijke voerplaats en niet op de permanente (tabel 2). Op 27 juli bezocht VR1 de vaste voerplaats voor het eerst met haar drie jongen tegelijk. Tot die tijd was haar gedrag zeer ongebruikelijk, schermde zij haar jongen af voor haar broer? Tussen 27 juli en 6 augustus ging het volledig mis met de jongen. Ze kwamen niet meer, of maar af en toe in hun eentje op de voerplaatsen. Het lijkt er op dat MB2 zich terroriserend gedragen heeft! Na 6 augustus, de nacht van het gekrijs, is zelfs geen van de jongen meer waargenomen (t/m december), op geen van de twee voerplekken. Het is onwaarschijnlijk dat hun afwezigheid verklaard kan worden door dispersie, want begin augustus is daarvoor te vroeg.

Tabel 3: bezoeken aan de voerplaats in juli/augustus 2015

Datum	Bezoektijden	MB2	VR1	R2	R3	R4
27/7	21.44- 21.49		*			
	22.24-22.31	*				
	23.53 - 23.56		*	*	*	*
28/7	0.15 - 0.24			*		
	2.54				*	
1/8	0.17		*			
	1.59	*				
2/8	20.53	*				
4/8	0.12 - 0.20		*	*		
	1.40	*				
	5.30		*			
6/8	19.48				*	
	20.21		*			
	21.22	*				
	21.51 - 21.54				*	

MA kon het ook niet goed vinden met MB2. Hij werd voor het laatst gesignaleerd op 13 juni en kwam op 11 september, na de dood van MB2, pas weer op de voerplaats. Hij was alert, maakte herhaaldelijk een kegel en speurde dan de omgeving af. Dit kan betekenen dat hij in de tijd dat MB2 Ridderoord terroriseerde (drie maanden), risico mijddend gedrag heeft aangenomen en daarom de voerplaats niet bezocht.

Tenslotte: nog enkele opmerkingen

Dit verslag is gebaseerd op waarnemingen op voerplaatsen. Wat zich daarbuiten afspeelt is dus onbekend. De kans een paring op een voerplaats te registreren is vrijwel nihil. Een indicatie voor mogelijk seksueel contact kan afgeleid worden als een moeder regelmatig de voerplaats bezoekt en aan het einde van de zoogperiode, juni/juli, ook een man de voerplaats bezoekt. Op de tijdelijke voerplaatsen werden uitsluitend marters waargenomen die ook de permanente voerplaats bezochten (dus ook geen onbekende mannen). Hieruit volgt dat het min of meer aannemelijk is dat MB de vader is van alle jongen die geboren zijn in 2013, 2014 en 2015.

De veronderstelling dat MB de *pater familias* is, wordt ondersteund door de soms frappante overeenkomst van de befpatronen, zoals VR1 met B3, en MB1 met B6 (figuren 1 en 2)

Hoe het ook zij, we moeten het nu voorlopig nog doen met waarschijnlijkheden. Een zender-project is in voorbereiding. Van de gevangen dieren wordt dan ook materiaal afgenomen voor genetisch onderzoek. Dit onderzoek kan dan mogelijk leiden van waarschijnlijkheden naar zekerheden!

Met dank aan Jaap Mulder

Voortplanting van boommarter in 2015 in het Kuinderbos

Florian Bijmold

1. Inleiding

Sinds 2007 controleer ik elk seizoen de boommarterkasten, roofvogelhorsten, enkele natuurlijke nestholten en tegenwoordig ook bosuilkasten in het Kuinderbos. Natuurlijke nestholten met een opening waar een Boommarter in kan kruipen zijn op één hand te tellen. Het ontbreken van de Zwarte Specht is de voornaamste reden dat er onvoldoende natuurlijke nestholten zijn met een groot invlieg gat. Een nestholte van een Grote Bonte Specht in een dode den wordt door een Boommarter soms nog wel eens gebruikt. De opening is dan wel door het gehak van de specht soms wat groter gemaakt. Soms lijkt het erop dat de Boommarter er ook zelf aan heeft gewerkt, door het invlieg gat ruimer te maken met behulp van z'n scherpe nagels en tanden. De nestholten zijn overigens niet erg diep en blijkbaar minder comfortabel. De Boommartermoertjes maken daarom dankbaar gebruik van de aangeboden boommarter- en bosuilkasten. Afgelopen voorjaar hadden we het geluk dat twee Boommarter moertjes hun heil zochten in een boommarterkast en een bosuilkast om hun jongen te werpen en deels groot te brengen. Deze kasten hangen in verschillende bospercelen en liggen hemelsbreed 3,5 km uit elkaar.

2. Beschrijving nestkast locaties:

Kast 1 (een bosuilenkast) hangt in een bosperceel achter het huis van Henk Meerman aan de Schoterweg. Henk woont tegen het Kuinderbos aan en is een natuurliefhebber die graag foto's maakt van de vele vogels die zijn tuin bezoeken. Een aantal jaren geleden heeft Henk een bosuilkast gemaakt en deze achter zijn huis in het bos opgehangen in een Gewone Es. De bosuilkast is zo'n zestig meter achter zijn huis in het bos opgehangen. Deze locatie ligt relatief dichtbij menselijke bebouwingen. De bosopstand bestaat merendeels uit Essen met clusters van enkele Sitkasparren, waarvan de boomkronen nagenoeg geen contact met elkaar hebben. De bomen staan ruim uit elkaar en op het oog lijkt dit niet echt een geschikt gebied voor een Boommarter. Echter, niets bleek minder waar te zijn.

In deze kast zijn afgelopen seizoen 3 jonge Boommarters grootgebracht. Henk Meerman heeft de Boommartermoer en haar jongen op de voet kunnen volgen en heeft een aantal hele mooie foto's kunnen maken, zie foto's 1 en 2. Opmerkelijk was dat op het deksel van de bosuilkast geen latrine lag. Henk vertelde me dat als het moertje de kast verliet, naar beneden ging om te toiletteren. Hij kon niet zien waar dat gebeurde, omdat de ondergroei voornamelijk bestaat uit Braam en Brandnetel. Er werd even door de moer gepauzeerd. Hoelang die pauzes waren kon Henk mij niet goed aangeven. Hij merkte wel op dat de moer overdag de kast voor langere tijd de verliet, waarschijnlijk om te jagen. Toen het moertje en haar kroost half juni uiteindelijk de kast had verlaten werden ze nog een keer gezamenlijk begin juli gespot door een wandelaar op hemelsbreed 500 meter afstand van de bosuilkast.

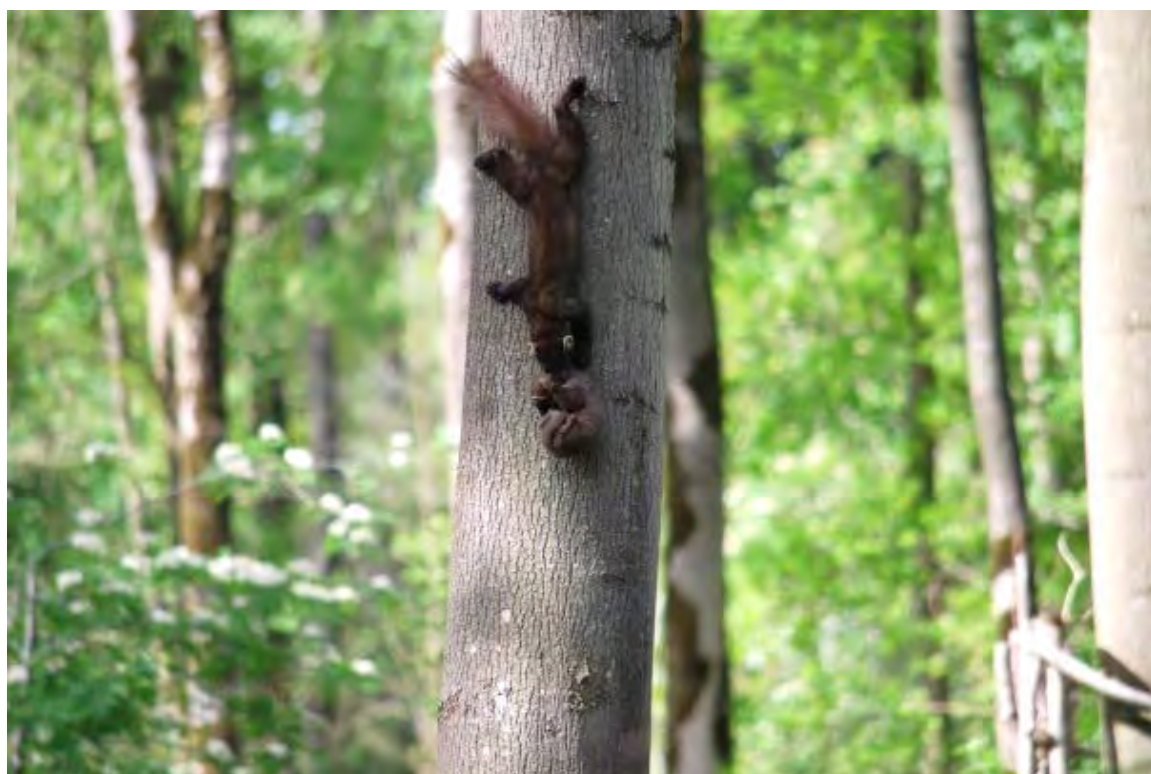

Foto 1/2: Boommartermoer bij het verhuizen van haar kroost. (Foto: H. Meerman)

Kast 2 (boommarterkast) hangt in het zogeheten varenperceel aan de Hopweg tegen een flinke Sitkaspar. De bosopstand bestaat uit Sitkasparren van ca. 65 jaar oud, die vrij dicht op elkaar staan met daartussen dubbele rijen van dikke Beuken. De ondergroei bestaat voornamelijk uit jonge Beukjes, allerlei varenssoorten en daar waar een gat in het kronendak is ontstaan door windworp, groeit braam en verjonging van Esdoorn en Gewone Es.

Bij de eerste controle in maart bleek er nog geen gebruik van de kast gemaakt te zijn. Er lag geen latrine boven op het deksel en ook geen drollen onder de kast. In april had ik weer een controle uitgevoerd door eerst op afstand met behulp van een verrekijker naar de kast te kijken of er eventueel een latrine op het deksel aanwezig zou zijn. Dat was toen weer niet het geval. Toch wilde ik ter plaatse gaan kijken en nog eens goed de kast onderwerpen aan een inspectie. Toen ik een meter of drie onder een zijtak van de hoge Sitkaspar stond, zag ik een aantal verse drollen op de grond liggen. Ik keek naar boven en zag op ca. 15 meter hoogte een latrine op een zijtak liggen. Een flinke hoop drollen! Deze Boommarter ging dus naar boven naar het toilet in plaats van op het deksel van de kast. Ik bleef een tijdje onder de marterkast staan om te horen of er misschien wel geluidjes uit de marterkast zouden komen. Na ongeveer 5 minuten hoorde ik zacht gekrabbel vanuit de boommarterkast, bingo. Ik ben na een kwartiertje weer zachtjes weggeslopen om de Boommarter niet te verstoren.

Bij de derde controle, eind april, lag er een dode jonge boommarter onder de kast, zie foto 3. De oorzaak is onbekend, ik heb geen uitwendig letsel kunnen constateren. Uit de kast waren allerlei geluidjes te horen, zoals het 'pootkloppen' tegen de binnenzijde van de kast door het moertje wegens jeuk en ongedierte en gemekker van de jongen. Op basis van het gekerm uit de kast, meende ik twee jongen tegelijk te horen. Bij een vierde controle in mei stak de moeder haar kopje heel nieuwsgierig door de opening van de kast en hield mij nauwlettend in de gaten. De jongen waren ook duidelijk te horen, waarschijnlijk omdat het moertje het zogen van haar jongen onderbrak om door het gat te kijken. Ik ben maar weg gegaan om de dieren verder met rust te laten. Gelukkig verliet ze de kast niet. Helaas door tijdgebrek in verband met werkzaamheden voor het ringen van jonge roofvogels en het zoeken naar Wespennestjes is het er niet meer van gekomen om de boommarterkast opnieuw te controleren en de jongen al spelend waar te nemen.

3. Overige potentiële nestelplaatsen

De boommarterkast aan de Schansweg (waar de WBN excursie is gehouden in 2014) die in een Zwarte den hangt werd dit seizoen niet gebruikt. Ook kon ik geen nest ontdekken in de holle dode dennen, waar voorheen nog wel eens gebruik van werd gemaakt. De overige twee boommarterkasten in het Kuinderbos zijn vorig jaar bij een storm gesneuveld. Er zijn tot op heden geen nieuwe kasten terug geplaatst. Inmiddels is een nieuwe boommarterkast getimmerd en deze zal komende winter opgehangen worden.

Foto 3: dode jonge boommarter onder boommarterkast (Foto: Florian Bijmold)

Boommarters op de Veluwezoom 2014 en 2015

Vilmar Dijkstra

1. Inleiding

Op de Veluwezoom werd in 2014 en 2015 in de gebruikelijke deelgebieden Imbosch en Onzalige Bosch/Hagenau de gebruikssporen van boommarters bij bomen met holten in kaart gebracht. Het onderzoek zit momenteel nog in de fase waarin dataverzameling centraal staat; hier en daar is al wel begonnen met enige analyse (zie de hoofdstukken 6 en 7 en eerdere artikelen in *Marterpassen en Zoogdier*).

In de winter werden nieuwe bomen met holten en dagrustplaatsen gezocht. In het voorjaar werd getracht de nesten van boommarters op te sporen. De laatste jaren werden maar weinig nesten gevonden (3 tot 5 per jaar).

Voor het onderzoek naar de reproductie en de rol die de muizenstand daarbij heeft, was het zeer wenselijk het aantal gevonden nesten uit te breiden. Na een oproep in 2013 om aan het onderzoek op de Veluwezoom deel te nemen, meldden zich verschillende mensen. Sinds 2014 wordt er daarom in toenemende mate ook aansluitend aan de gebieden die al jaren worden onderzocht, boommarters geïnventariseerd (zie figuur 1 voor de geplande situatie in 2016). De nieuwe mensen hebben tot nu toe wisselend succes met het vinden van sporen van boommarters. Hun resultaten zijn in onderstaand overzicht afzonderlijk weergegeven.

2. Methodiek

Een uitgebreide methodiek wordt beschreven in eerdere artikelen in *Marterpassen* en *Lutra*. Hier wordt volstaan met een korte beschrijving.

In de winter worden alle bekende bomen met holten bezocht om sporen van gebruik (uitwerpselen en prooiresten) te achterhalen. Daarnaast worden nog onbekende bomen met holten gezocht door systematisch bosvakken door te lopen. In het voorjaar worden alle bekende bomen nogmaals bezocht om nestlocaties aan de hand van verse uitwerpselen en prooiresten te achterhalen. Vanaf eind maart worden wekelijks de bomen gecontroleerd waar in de winter van 2009/2010 een vaste camera in de holte is gemonteerd. Daarnaast worden andere veelbelovende bomen (eerder een nest aanwezig geweest of bewoningssporen aanwezig), met een camera op een hengel gecontroleerd. Bomen waarin een nest met jongen wordt aangetroffen, worden wekelijks bekeken om de ontwikkeling in aantal, groei en moment van vertrek vast te leggen.

Bij de presentatie van de gemiddelde worpgrootte wordt er in dit artikel gesproken over schijnbare gemiddelde worpgrootte. Dat wordt gedaan omdat bijna de helft van het aantal gevonden nesten pas werd gevonden toen de jongen ouder dan een week waren. Uit voorgaande jaren is gebleken dat in de fase dat de nesten zich nog in boomholten bevinden, vooral na de eerste week en voor de zesde week sterfte bij de jongen optreedt. Daardoor kan sterfte bij de jongen gemist zijn en is de geconstateerde worpgrootte mogelijk te laag.

Figuur 1: Overzicht van de Veluwezoom en omgeving en de verschillende onderzoeksgebieden zoals die voor het seizoen 2016 zijn gepland.

3. Winters 2013/2014 en 2014/2015

3.1. Gebruikssporen

In de winter van 2013/2014 werd bij 38 bomen met holten sporen van gebruik door boommarters aangetroffen. In de daaropvolgende winter waren dat 41 bomen. Daarnaast werd in 2014/2015 een latrine gevonden in een grove den waarin een boommarterkast hangt. In tabel 1 wordt daarvan een overzicht gegeven met de grootte van de latrines. Van de latrines in de winter van 2013/2014 is nog te melden dat er opvallend veel diarree werd aangetroffen. Het totale aantal bomen met sporen wijkt niet veel van elkaar af. Wel is opvallend dat in 2014/2015 opvallend veel bomen werden gevonden met alleen prooiresten.

Het gros van de gebruikssporen werd gevonden in beuk, gevolgd door ruwe berk (tabel 2). Op zich is dat niet zo vreemd, want het aanbod aan holten is in deze boomsoorten ook het grootst (figuur 2). Naar verhouding worden echter relatief veel sporen gevonden bij berk. Wel valt op dat in beide jaren het aantal bomen met sporen bij beuk en berk weinig afwijkt. Bij de andere soorten zijn de aantallen dusdanig gering dat er weinig over gezegd kan worden. Net als voorgaande jaren werden de meeste sporen in de winter gevonden in dode bomen, of in levende bomen waarbij de holte zich in een dood deel bevindt (tabel 3).

3.1.1 Aanvullingen uit de nieuwe onderzoeksgebieden op de Veluwezoom

Door Boudewijn van Baalen, Erik van Dijk, Rob Visser, Joan de Vries en de auteur werden er op de Veluwezoom en omgeving in 2013/2014 en 2014/2015 verschillende bewoningssporen buiten de gebruikelijke onderzoeksgebieden gevonden. Het grootste deel werd gevonden in beuken (tabel 4). Het beeld over de verdeling van de bewoningssporen over levende en dode bomen is wisselend. In de winter van 2013/2014 werd het overgrote deel in dode bomen gevonden, terwijl dat in de winter erop juist in levende bomen was (tabel 5).

Tabel 1. Overzicht van het aantal bomen met holten met gebruikssporen van boommarters in de winter van 2013/2014 en 2014/2015 op de Imbosch en het Onzalige Bosch/Hagenau.

	1 of 2 uitwerpselen in, of in delen om de boom	3 tot 10 uitwerpselen	> 10 uitwerpselen	Alleen prooi in of onder de boom	<i>Totaal</i>
2013/2014	8	19	10	1	38
2014/2015	12	14	8	8	42

Tabel 2. Overzicht van het aantal bomen met holten en gebruikssporen van boommarters per boomsoort in de winter van 2013/2014 en 2014/2015 op de Imbosch en het Onzalige Bosch/Hagenau.

	Beuk	Ruwe berk	Grove den	Inlandse eik	Amerikaanse eik	Fijnspar	<i>Totaal</i>
2013/2014	24	12	1	1	0	0	38
2014/2015	24	10	3	2	1	1	41 ¹

¹ exclusief boommarterkast in grove den.

Tabel 3. Overzicht van het aantal en percentage bomen met holten en gebruikssporen van boommarters en in hoeverre de betreffende boom leeft of dood is in de winter van 2013/2014 en 2014/2015 op de Imbosch en het Onzalige Bosch/Hagenau.

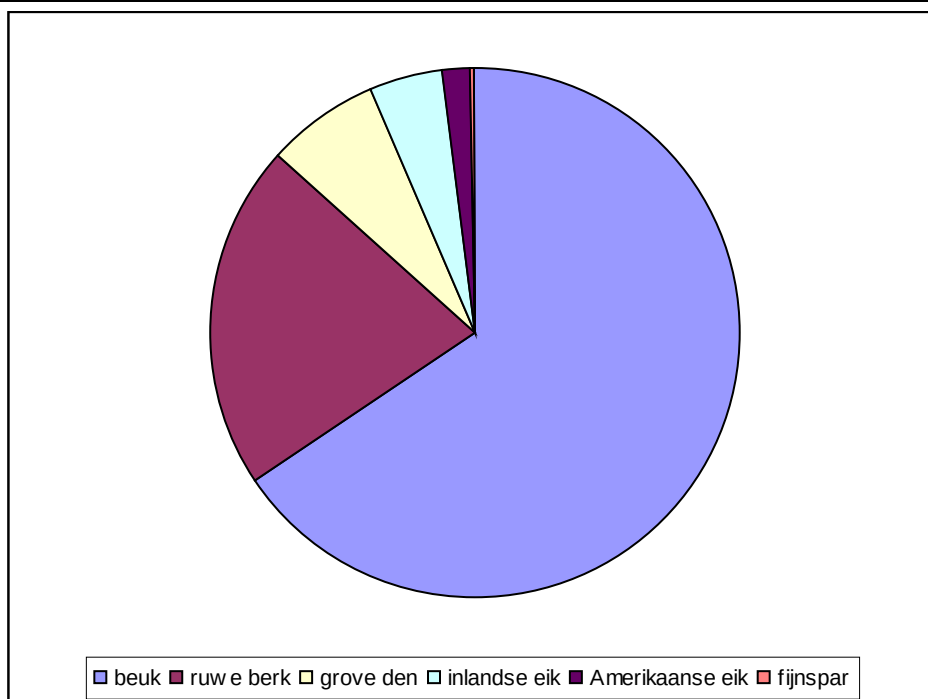
	Holte in levende boom	Holte in dode boom ¹	<i>Totaal</i>
2013/2014	9 (24%)	29 (76%)	38
2014/2015	15 (37%)	26 (63%)	41 ²

¹ of holte in dood deel van levende boom.

² exclusief boommarterkast in levende grove den.

Tabel 4. Overzicht van het aantal bomen met holten en gebruikssporen van boommarters per boomsoort in de winter van 2013/2014 en 2014/2015 buiten de gebruikelijke onderzoeksgebieden.

	Beuk	Ruwe berk	Grove den	<i>Totaal</i>
2013/2014	7	1	3	11
2014/2015	5	2	0	7

Figuur 2. Verdeling van het aantal bomen met holten per boomsoort in 2015 op de Imbosch en het Onzalige Bosch/Hagenau.

Tabel 5. Overzicht van het aantal en percentage bomen met holten en gebruikssporen van boommarters en in hoeverre de betreffende boom leeft of dood is in de winter van 2013/2014 en 2014/2015, buiten de gebruikelijke onderzoeksgebieden.

	Holte in levende boom	Holte in dode boom ¹	<i>Totaal</i>
2013/2014	1 (9%)	10 (91%)	11
2014/2015	6 (86%)	1 (14%)	7

¹ of holte in dood deel van levende boom.

3.2. Prooiresten in de winter

Doorgaans worden er op de Imbosch en Onzalige Bosch/Hagenau in de winter maar weinig prooiresten bij bomen met holten aangetroffen. Zo werd er in 2013/2014 bij drie verschillende bomen afgebeten veren van grote bonte specht, gaai of buizerd aangetroffen. In 2014/2015 werden er opvallend veel prooiresten gevonden. Vier keer werden er afgebeten veren van lijsters gevonden (mogelijk een invasie?), drie keer van een kleine vogel (mees, vink en onbekend), drie keer van een gaai en twee keer van een holenduif. Daarnaast werden in 2014/2015 in drie latrines resten van vetbol aangetroffen en onder een andere boom met latrine een leeggegeten pindanetje.

3.3. Waarnemingen van boommarters in de winter

Bij de controles van de bomen met holten werden af en toe ook boommarters slapend in de holten aangetroffen. Deels in beuken waarin in de winter van 2009/2010 camera's in de holte werden bevestigd.

In 2013/2014 werd in twee dicht bij elkaar staande beuken met vaste camera (ongeveer 40 m uit elkaar), in totaal 8 keer een slapende boommarter waargenomen. Op 21 december 2013 werd zelfs in beide bomen een boommarter slapend aangetroffen. Daarnaast werd 3 keer een slapende boommarter aangetroffen in dode bomen zonder camera (2 beuken en 1 berk), waarbij de vacht, oren of staart met het blote oog of verrekijker te zien waren.

In één van de bomen met vaste camera waar in 2013/2014 af en toe een slapende boommarter werd aangetroffen, werd ook in 2014/2015 een slapende boommarter aangetroffen. Daarnaast werden in 2014/2015 in nog twee beuken met vaste camera, slapende boommarters aangetroffen. Deze bomen staan ongeveer 175 m uit elkaar, maar er is niet waargenomen dat ze tegelijkertijd werden gebruikt. Wel werd een van deze bomen tegelijkertijd gebruikt met een andere boom, die 60 meter verder staat. Een inlandse eik met afgebroken kroon en een ondiepe holte met grote ingang. In het laatste weekend van maart werden, tijdens de jaarlijkse muizenmonitoring op de Veluwezoom, dagelijks beide boommarters slapend aangetroffen. Door de ondiepe holte met grote ingang was al van grote afstand waar te nemen of er een marter in de eik aanwezig was. Doorgaans lag het dier met de kop bij de uitgang en keek ons dan nieuwsgierig aan. De holte van deze boom kijkt uit op de boom met camera waarin de andere boommarter sliep, alsof de ene marter de andere 'in de gaten hield'. Tenslotte werd nog een slapende boommarter aangetroffen in een dode berk.

4. Nesten voorjaar 2014

4.1. Geitenberg: Onzalige Bosch/Hagenau

In een beuk waarin in de holte in de winter van 2009/2010 een camera is gemonteerd, werd bij de wekelijkse controle op 12 april om 18.40 een boommarter aangetroffen met minimaal 1 jong van een paar dagen oud. Op dezelfde avond was het vrouwtje om 23.00 nog steeds bij de jongen aanwezig. De week erop was het vrouwtje om 23.00 op jacht en konden minmaal 2 jongen waargenomen worden, die deels onder molm waren weggekropen. De week erna bleek het te gaan om een nest met 3 jongen. De week daarna werd op 2 mei in de holte een dood jong aangetroffen. De rest van het gezin is met onbekende bestemming verhuisd.

Deze beuk wordt vanaf 1995 gecontroleerd en is in de loop der jaren meerdere keren als dagrust- en nestplaats gebruikt (dagrustplaats in 1997, 1998, 1999, 2002, 2008; nestplaats in 2002, 2003, 2008).

In 2013 bleek de holte vol te staan met water. In de winter 2013/2014 werden enkele drainagegaten van 12 mm geboord. Daarbij stroomden liters water uit de holte. Opvallend hoe snel de boomarter de holte daarna weer accepteerde als geschikte nestplaats.

4.2. Weversberg: Onzalige Bosch/Hagenau

Op 12 april werden in en onder een beuk vrij oude en verse uitwerpselen aangetroffen. Een inspectie met een camera op dezelfde dag lieten een zogend vrouwtje zien met minimaal één jong dat begin april was geboren. Een week later was het vrouwtje bij de inspectie om 00.10 op jacht en konden 3 jongen worden geteld. De week erop was het vrouwtje om 00.30 weer aanwezig en zoogde de jongen. In de dagen erna waren er enkele heftige onweersbuien en bij de controle op 2 mei was de holte leeg en was te zien dat de holte zeer vochtig was. Waarschijnlijk is dat de reden dat het nest is verhuisd.

Deze beuk wordt vanaf 1995 gecontroleerd en werd in 1998 als dagrustplaats gebruikt.

4.3. Imbosch: Velperweg

Op 15 april werd een vrij grote latrine op het breukvlak van een afgebroken dode ruwe berk gevonden. Deze berk staat in een opstand met verder alleen maar grove dennen. Via een dode tak kunnen enkele naastgelegen jonge grove dennen worden bereikt. De boom is sinds een paar jaar dood en bevatte bij leven al enkele holten van grote bonte specht. Er werd ingeschat dat door rotting de ingang van de holte sinds 2012 volstond voor boommarters. In de winter van 2012/2013 brak de kroon ter hoogte van een holte af.

Op 19 april werd de holte met een camera geïnspecteerd. Daarbij werd een vrouwtje zichtbaar in de karakteristieke zooghouding (zittend op het achterwerk/onderrug). Af en toe was een zeer klein jong waar te nemen van hooguit enkele dagen oud. In de weken erna werden uiteindelijk 4 jongen geteld. Bij deze boom is vanaf eind mei regelmatig door Chris en Bram Achterberg en Boudewijn van Baalen gefilmd en gefotografeerd. Dat resulteerde ook in opnamen waarbij de jongen uit de holte klommen en op 10 juni werd zelf een jong op de grond gefilmd.

Opvallend is dat dit jong toen alleen was achtergebleven in de boom. De rest van het gezin was blijkbaar al verhuisd. Na 10 juni en voor 14 juni was ook het laatste jong verdwenen.

De vrij grote latrine die op 15 april werd gevonden in combinatie met de geboortedatum van de jongen geven aan dat de boom al voor de geboorte in gebruik was als dagrustplaats. De holte is toegankelijk via een opening in het breukvlak die schuin naar boven steekt naar het noorden. Dat maakt de holte gevoelig voor inregenen. Ondanks enkele hevige onweersbuien bleef het nest echter in de boom aanwezig. Blijkbaar lag de ingang toch nog beschut genoeg of draineerde de dode boom voldoende om een verhuizing overbodig te maken.

4.4. Imbosch: Kouwerik

Al in de winter werd onder en in een dode grove den, waar de kroon is uitgebroken, een grote latrine aangetroffen. In de dode den hebben zwarte spechten twee holten gehakt die niet met elkaar in contact staan. Via een zijtak kan een naastgelegen jonge ruwe berk worden bereikt en vervolgens een levende grove den. Ook in en onder die grove den bevond zich een latrine. Op 22 april werden verse uitwerpselen gevonden onder de levende grove den en op 25 april werden in het donker de holten met een camera geïnspecteerd. Eerst werd daarbij van buiten de holten naar binnen gekeken en dat leverde geen reactie. Vervolgens werd een andere camera-arm gemonteerd om de camera in de holten te kunnen brengen. Daarbij werd de camera in de onderste holte direct fel aangevallen door een boomarter.

Figuur 3: Twee van de vier jongen van de Imbosch Velperweg (Foto: Bram Achterberg)

In dit territorium huist al langer een boommarter die dit gedrag vertoont (genaamd Neurietje). Vanwege de 'gevoeligheid' van dit vrouwtje wordt in dit deel van de Imbosch altijd eerst van buiten de holte met een camera naar binnen gekeken en doorgaans laat ze dan duidelijk weten dat ze thuis is en dat ze er niet van gediend is. Blijkbaar was ze diep in slaap, want ze reageerde dit keer niet op deze voorzichtige aanpak. Dezelfde nacht werd er om 1.15 een tweede poging ondernomen en werden in de onderste holte drie jonge boommarters zichtbaar van ongeveer 1 week oud. Op 6 mei werd de boom geïnspecteerd en waren de jongen verhuisd. Vanwege het slechte weer kon toen de bovenste holte niet geïnspecteerd worden. Waarschijnlijk lagen de jongen toen in die holte, want op 9 mei lagen de jongen weer in de onderste holte. Tussen 9 en 16 mei is het nest verhuisd met onbekende bestemming.

Eind 2015 is de boom, die sinds 2013 werd gevolgd, omgevallen.

Naast de bovenstaande vier nesten in het gebruikelijke onderzoeksgebied werden door de auteur op andere locaties op de Veluwezoom nog twee nesten gevonden.

4.5. De Lus

Op 12 april werd een beuk bezocht waar in 2010 ook een nest werd ontdekt. Onder de dunne beuk met rottingsgaten en enkele gaten van grote bonte specht, lagen enkele verse uitwerpselen. Om 20.30 werd met een camera binnen gekeken (waarbij een koolmees wegvloog) en was een volwassen boommarter te zien. Om 21.45 was het dier nog steeds aanwezig. Op 20 april was om 00.45 wederom het vrouwtje aanwezig maar nu was ook een klein juveniel waar te nemen van ongeveer 1,5 week oud. In de weken erna werd het jong alleen aangetroffen, behalve op 19 mei toen het vrouwtje het jong aan het zogen was. Na 6 juni is het kleine gezin vertrokken.

4.6. Worth-Rhederzand

Cor de Vaar zag in juni 2013, tijdens het inventariseren van broedvogels, hoe in de vroege ochtend een boommarter in een top van een dode grove den verdween. Op de middag van 25 april 2014 werd daarom deze dode grove den bezocht. Bij aankomst bleek er een grote latrine met oude en zeer verse uitwerpselen in en onder de boom te liggen. De gaten zijn waarschijnlijk ontstaan nadat holten van grote bonte specht verder zijn gerot. Van een afstand waren de oren van een volwassen boommarter waar te nemen. Dezelfde avond was de boommarter om 22.30 nog steeds aanwezig. Op 28 april werd tegen twaalf in de nacht een tweede poging gedaan, maar was het dier wederom aanwezig.

Met de camera is vervolgens van een afstand van de holte naar binnen gekeken en werden er naast het vrouwtje minimaal 2 jongen zichtbaar van ongeveer een week oud. Op 8 mei was het vrouwtje op jacht en konden er 3 jongen bekeken worden. Bij de controle op 16 mei bleek het gezin verhuisd te zijn.

Gezien de hoeveelheid oude uitwerpselen is het zeer aannemelijk dat de boom in de voorgaande winter als dagrustplaats in gebruik was. De nestboom was blijkbaar al lang dood, aangezien hij zeer rot was. In de winter van 2014/2015 is het holle deel afgebroken.

Buiten het gebied van Natuurmonumenten werden door Boudewijn van Baalen 2 nesten aangetroffen.

4.7. Middachter Bossen (eigendom van Landgoed Middachten)

Aan de zuidkant en slechts 50 m (!) buiten mijn onderzoeksgebied Onzalige Bosch/Hagenau ontdekte Boudewijn in en onder een beuk met een rottingsgat enkele uitwerpselen. De holte zit op ongeveer 1,8 m hoogte en op 19 april werd om 23.30 met een camera de holte geïnspecteerd. Daarbij kwamen 2 jongen in beeld van een kleine 3 weken oud. De weken erna werden de jongen meestal alleen aangetroffen, maar op 6 mei was het vrouwtje de jongen aan het zogen. Na 16 mei is het gezin vertrokken.

4.8. Hof te Dieren (eigendom van Landgoed Twickel)

Aan de noordkant en slechts 150 m (!) buiten mijn onderzoeksgebied Onzalige Bosch/Hagenau, werd door Boudewijn in een beuk met rottingsgaten een latrine met verse uitwerpselen ontdekt. Controle om 17.30 op 23 april met de camera buiten voor de holte gehouden, leverde een vrouwtje met minimaal 2 jongen in een nauwe ondiepe holte. Op 25 april was het vrouwtje op jacht en waren 4 jongen te zien van ongeveer 4 weken oud. Daarna is het gezin met onbekende bestemming verhuisd.

4.9. Waarnemingen van boommarters buiten de nestlocaties

Op 28 mei werd een dode beuk met een camera op de hengel gecontroleerd, omdat Erik van Dijk er in de voorgaande periode uitwerpselen had gevonden. Bij het inbrengen van de camera sprongen 2 volgroeide boommarters uit de holte en klommen via de dode takken naar twee naast staande levende beuken om ons daar aandachtig te bekijken. Onduidelijk is of het hierbij gaat om twee verwante dieren die samen de dag doorbrachten, of dat er sprake was van een man en vrouw die elkaar opzochten vanwege de naderende paartijd.

5. Nesten voorjaar 2015

5.1. Velperweg: Imbosch

Op 10 april werd een beuk met gaten van zwarte specht en vrij verse uitwerpselen om 18.30 gecontroleerd met een camera en werd een boommarter zichtbaar. Daarnaast was het geluid van een jonge boommarter te horen. Om 22.15 wordt een tweede poging ondernomen en is het vrouwtje op stap. Er zijn minimaal 2 jongen te zien, half weggekropen onder houtmolm. De week erop zijn wederom minimaal 2 jongen half onder het molm te zien. Pas op 25 april wordt duidelijk dat het om 3 jongen gaat en dat ze aan het eind van de eerste week van april zijn geboren. Op 22 mei is het vrouwtje om 19.15 nog bij de jongen aanwezig en zoogt. Na 5 juni is het gezin vertrokken.

In de voorgaande winter werd de boom al geruime tijd gebruikt als dagrustplaats, gezien de relatief grote latrine die vanaf medio januari werd aangetroffen.

Deze beuk wordt sinds 1994 gecontroleerd en heeft nooit eerder duidelijke gebruikssporen opgeleverd. Wel werd in 8 jaren een uitwerpsel onder de boom aangetroffen, maar het ging dan altijd om een uitwerpsel dat niet uit de boom afkomstig was, waardoor het gebruik van de holte onzeker bleef.

5.2. Imboschberg: Imbosch

Op 14 april wordt in en onder een oude dikke beuk met een ondiep rottingsgat een latrine met oude en verse uitwerpselen gevonden. Ook wordt het geluid gehoord van een jonge boommarter. Bij controle met camera op 17 april werden minimaal 2 jongen van ongeveer een week oud zichtbaar half onder houtmolm. Een week later was de boom verlaten. Er kon eenvoudig bij de holte geklommen worden en dat leverde geen achtergelaten dode jongen op. Op 8 mei werd de verhuisboom gevonden. Onder een 470 m verderop staande beuk met gaten van zwarte specht en voorzien van een vaste camera, werden verse uitwerpselen aangetroffen. In de holte was om 22.00 het vrouwtje aanwezig met 2 jongen. Op 5 juni was nog 1 jong in de holte aanwezig, maar een week later was ook deze verplaatst.

Gezien de aanwezigheid van oude uitwerpselen werd de geboortebom in de voorgaande winter als dagrustplaats gebruikt.

Beide bomen zijn ook in het verleden door boommarters gebruikt. De geboortebom is sinds 2003 ogenschijnlijk geschikt en in 2011 en 2013 gebruikt als dagrustplaats. De boom met vaste camera is bekend vanaf 1994 en is in 2002, 2003, 2006, 2007, 2008 en 2010 als dagrustplaats gebruikt. Daarnaast werd in 6 jaren een uitwerpsel onder de boom aangetroffen, maar het ging dan altijd om een uitwerpsel dat niet uit de boom afkomstig was, waardoor het gebruik van de holte voor die jaren onzeker bleef. Nesten met jongen werden hier gevonden in 2006 en 2009.

5.3. Kouwerik: Imbosch

Op 24 april werd onder een oude dikke beuk met een groot rottingsgat verse uitwerpselen aangetroffen en verse afgebeten veren van een vink. Omdat in deze hoek Neurietje huist, die het gebruik van een camera op een hengel niet op prijs stelt (de kans op verhuizen wordt dan groter) en van voorgaande jaren bekend is dat het een onoverzichtelijke boomholte is (ongeveer 3 m diep en bochten, waardoor de bodem niet te zien is), werd pas op 1 mei met een camera gewerkt. Dat leverde echter niets op. Op 13 mei werd om 18.00 met vriendin bij de boom gepicknickt en de broodjes waren amper gesmeerd, of Neurietje vertrok via de boomkronen over ons heen. Daarbij waren aangezogen tepels goed zichtbaar! Op 22 mei werden met behulp van een camera aan een hengel in de diepe holte twee ogen zichtbaar. Dat duidt op de aanwezigheid van minimaal een jong met de ogen open dat al enigszins beweeglijk is. Op 30 april is Neurietje om 22.45 nog aanwezig, getuige het opduiken uit de diepte om de camera aan te vallen. Op 5 juni wordt aan het begin van de avond een filmcamera op statief onder de boom geplaatst en later op de avond bekeken.

Op de toen gemaakte opnamen zijn Neurietje en minimaal 2 jongen te zien, die uit de holte kijken. Daarna is het gezin vertrokken. Geschat wordt dat de jongen ongeveer 10 april zijn geboren.

In de voorgaande winter werd al een latrine in en onder de boom gevonden, wat duidt op gebruik als dagrustplaats. De boom wordt sinds 1994 gecontroleerd en is ook in het verleden gebruikt als dagrustplaats (2003, 2013, 2014).

5.4. Beerenberg: Imbosch

Op 17 april werd in een beuk met gaten van zwarte specht en met een vaste camera om 17.45 een vrouwtje boommarter vastgesteld. De camera was erg vies en daardoor was het beeld erg wazig. Het dier zat op haar kont en had de poten wijd en af en toe boog ze haar kop naar haar kruis. Het leek erop dat ze op dat moment aan het baren was. Om 00.30 werd wederom gekeken en was het vrouwtje nog aanwezig en was een jong te horen. In dit territorium huisde voorgaande jaren een boommarter die fel de hengel met camera aanvalt (Neurootje, mogelijk de moeder van Neurietje; zie 4.4 en 5.3). Omdat het beeld van de vaste camera te wazig was, werd in de weken erna, als het vrouwtje afwezig was, een camera met de hengel ingebracht om de situatie goed te kunnen bekijken. Allereerst werd dan de camera op de hengel voor de ingang gehouden. Als het vrouwtje aanwezig is, laat ze duidelijk merken dat ze thuis is en er niet van gediend is. Ze verhuist de jongen echter nooit als gevolg van het gebruik van een camera op hengel. Alleen als er geen reactie van het vrouwtje komt, wordt de camera in de holte gebracht.

Op 25 april was het vrouwtje om 22.20 op jacht en waren 3 jongen van ongeveer een week oud te zien. Op 30 mei bleek bij het inbrengen van de camera met hengel ondanks de gebruikelijke voorzichtige werkwijze, het vrouwtje toch bij de jongen aanwezig te zijn. Het vrouwtje bleef vrij rustig en dat is een overduidelijk teken dat er sprake is van een nieuw dier. Het gezin is uiteindelijk vertrokken na 5 juni.

Deze beuk wordt sinds 1994 gevolgd en werd als dagrustplaats gebruikt in 1996, 2000, 2002, 2004, 2005, 2009, 2013 en 2014. In 2009 werd de boom ook gebruikt als nestplaats.

Eind 2011 stond er water in de holte, waarna er enkele drainagegaten in de boom zijn geboord.

5.5. Hagenau: Onzalige Bosch/Hagenau

Op 4 april wordt om 19.45 in een beuk met gaten van zwarte specht en met een vaste camera een volwassen boommarter aangetroffen. Om 22.00 is het dier op jacht, maar er zijn geen jongen aanwezig. Een week later ligt op 10 april om 19.15 wederom een boommarter in de holte, maar nu is er ook een kleine jonge boommarter van hooguit enkele dagen oud waar te nemen. Om 22.00 wordt weer gekeken en dan is er geen vrouwtje, maar ook geen jongen te zien.

De boommarters liggen echter op nestmateriaal van eekhoorns en vogels en het gebeurde afgelopen jaren al vaker dat jongen weg kruipen in nestmateriaal of molm om warm te blijven. In de 3 weken erna is het vrouwtje telkens op jacht en ligt het jong/de jongen weer weggekropen onder het nestmateriaal. Het enige wat dan is te zien is het af en toe bewegen van het nestmateriaal. Op 8 mei wordt duidelijk dat het om minimaal 2 jongen gaat. Beide weggekropen onder het nestmateriaal. Pas 15 mei is het duidelijk dat het om een nest met 2 jongen gaat. Het gezin is na 5 juni vertrokken.

In de voorgaande winter werd al een latrine in en onder de boom gevonden, wat duidt op gebruik als dagrustplaats. Deze beuk wordt sinds 1994 gevolgd en werd eveneens als dagrustplaats gebruikt in 1996, 2002, 2006, 2008, 2011 en 2013. In 1994 was het waarschijnlijk een nestlocatie en in 2003 en 2006 werd de boom zeker gebruikt als nestplaats.

5.6. Weversberg: Onzalige Bosch/Hagenau

Op 18 april werden verse uitwerpselen gevonden onder een beuk met gaten van zwarte specht. Vanwege de vele takken van een naast staande jonge beuk, kon pas na wat voorzichtig snoeiwerk op 1 mei voor het eerst de holte met camera geïnspecteerd worden. Om 20.00 was het vrouwtje op jacht en werden 2 jongen zichtbaar van ongeveer 4 weken oud. Na 22 mei is het gezin vertrokken. Deze beuk wordt sinds 1995 gevolgd en werd in 1996 gebruikt als dagrustplaats.

Buiten het gebied van Natuurmonumenten werd door Boudewijn van Baalen wederom 2 nesten aangetroffen.

5.7. Hof te Dieren (eigendom van Landgoed Twickel)

Op 16 april werd door Boudewijn verse uitwerpselen gevonden onder een beuk met rottingsgaten. De holte was opvallend klein. Deze boom staat ongeveer 50 m van de boom waar vorig jaar een nest werd aangetroffen. Op 17 april werd de beuk met een camera gecontroleerd en werden 4 jongen van ongeveer twee weken oud zichtbaar. De week erop was het nest verplaatst. Boudewijn vond echter op 1 mei verse uitwerpselen onder een andere beuk met rottingsgaten 1,3 km verderop. Op dezelfde dag werd met een camera gekeken en werden 3 jongen van ongeveer 4 weken oud zichtbaar. Aangenomen is dat het om hetzelfde nest gaat en dat er bij de verhuizing een jong verloren is gegaan. Het is echter niet uit te sluiten dat het om een ander nest gaat. Een week later was het nest weer verhuisd.

Beide bomen werden in de voorafgaande winter als dagrustplaats gebruikt.

5.8. Middachter Bossen (eigendom van Landgoed Middachten)

Op 19 april werd door Boudewijn verse uitwerpselen gevonden in een beuk met een rottingsgat. Op 21 april wordt de ondiepe open holte van buiten met een camera bekeken. Er worden een boommarter met enkele jongen zichtbaar. Op 25 april is het vrouwtje om 21.30 op jacht en zijn 3 jongen zichtbaar van ongeveer 4 weken oud. Na 22 mei vertrekt het gezin. Deze boom werd in de voorgaande winter als dagrustplaats gebruikt.

6. Voortplanting en kwaliteit van territoria

In beide jaren werden 8 nesten gevonden en de gemiddelde geschatte geboortedatum ligt voor beide jaren niet ver uit elkaar. Voor 2014 wordt hij geschat op 9 april (tabel 6). De spreiding was echter groot, vroegste 28 maart, laatste 22 april. Voor 2015 is dat 7 april (vroegste 28 maart, laatste 17 april). De gemiddelde schijnbare worpgrootte was in 2014 iets groter dan in 2015 (tabel 6).

De kwaliteit van een territorium lijkt bepalend voor de geboortedatum van de jongen. Dat blijkt uit de gegevens van de afgelopen twee jaar (tabel 7); een opvallend patroon. Daarbij zijn de territoria ingedeeld in relatieve voedselrijkdom van bodem en begroeiing. Voedselarme territoria liggen op de arme zandgrond met eerste generatie structuurarm bos met weinig tot geen ondergroei; Worth-Rhederzand. Relatief voedselrijke territoria liggen op zandgrond, met structuurrijk oud bos; Imbosch en Hagenau. Voedselrijke territoria liggen op lossgrond met structuurrijk oud bos; Onzalige Bosch, Hof te Dieren en Middachter Bossen (tabel 7). In rijke territoria werden de jongen gemiddeld anderhalf tot twee weken eerder geboren dan in territoria die liggen op relatief rijke gronden. Het verschil met arme gronden lijkt nog groter, maar omdat het in de afgelopen twee jaar in totaal om 1 nest gaat, is er een grotere kans dat het hier om toeval gaat.

Tabel 6. Overzicht van gemiddelde geboortedatum en gemiddelde schijnbare worpgrootte op de Veluwezoom in 2014 en 2015 (tussen haakjes staat het aantal nesten weergegeven).

	Geschatte gem. geboortedatum	Gem. schijnbare worpgrootte
2014	9 april (8)	2,9 (8)
2015	7 april (8)	2,7 (7) ¹

¹ exclusief het nest waar het aantal jongen niet bepaald kon worden.

Tabel 7. Overzicht van gemiddelde geboortedatum en gemiddelde schijnbare worpgrootte weergegeven naar voedselrijkdom van de territoria op de Veluwezoom in 2014 en 2015 (tussen haakjes staat het aantal nesten weergegeven).

	2014		2015	
Voedselrijkdom territoria	Geschatte gem. Geboortedatum	Gem. schijnbare worpgrootte	Geschatte gem. Geboortedatum	Gem. schijnbare worpgrootte
Arm	22 april (1)	3 (1)	- (0)	- (0)
Relatief rijk	14 april (4)	2,8 (4)	11 april (5)	2,5 (4)
Rijk	31 maart (3)	3 (3)	1 april (3)	3 (3)

7. Discussie

7.1. Gebruik van dode bomen als dagrustplaats

In de loop der jaren is overduidelijk geworden dat boommarters op de Veluwezoom in de winter een voorkeur hebben voor het slapen in holten in dode bomen. Vaak gaat het daarbij om holten die door grote bonte spechten zijn gemaakt en die na één of enkele jaren door boommarters verder worden uitgebroken. Het waarom van deze voorkeur ligt waarschijnlijk in het warmer zijn van holten in dode bomen ten opzichte van holten in levende bomen.

Het is al vaker opgevallen dat bij gebruik van de camera bij vorst, bij levende bomen soms het beeld oplevert van holten die van binnen zijn verijst. Dat beeld heb ik nooit gezien in holten in dode bomen. Matthijs Smaal (Werkgroep Kleine Marterachtigen) gaf aan dat hij bij zijn werk als hovenier, takken met de hand vastpakt om te kunnen beoordelen of een tak dood is of niet; dode takken voelen warmer aan. Waarom dood hout warmer is, is mij niet bekend, maar het zou kunnen zijn dat het gaat om warmte die ook in de winter vrijkomt bij de afbraak van dood hout door bijvoorbeeld schimmels.

Het gebruik van warmere holten in dode bomen heeft voor boommarters een duidelijk voordeel. Boommarters hebben vanwege hun langgerekte lichaam een ongunstige oppervlak/inhoud-verhouding en moeten daardoor meer verbranden om warm te blijven dan soorten met een minder langgerekt lichaam, zoals konijn. Hoe kleiner een lichaam is hoe groter het nadeel van een ongunstige oppervlak/inhoud-verhouding. De kleinere vrouwelijke boommarter zal daarom eerder haar energie uitgave moeten minimaliseren dan de mannelijke boommarter. Vanaf februari komt daar voor de vrouwtjes nog de energie bij die nodig is om de embryo's te laten groeien.

7.2. Gebruik van dode bomen als nestplaats

Als nestplaats hebben boommarters op de Veluwezoom een duidelijke voorkeur voor levende bomen met krooncontact. Toch worden af en toe dode bomen als nestplaats gebruikt. Sinds 1994 zijn 123 bomen gevonden waarin zich een nest bevond (geboorte- of verhuisboom). In 90% ging het daarbij om levende bomen met krooncontact met naast staande bomen. In 10% ging het om dode bomen (n= 12). In vier gevallen ging het daarbij om dode bomen zonder krooncontact (3%). Bij een dode beuk klom het vrouwtje naar de nog aanwezige kroon en sprong op ongeveer 15-20 m hoogte van wiebelige breekbare takken een paar meter over naar een levende beuk. Waarschijnlijk klom ze bij terugkomst vanaf de grond de nestboom in.

7.3. Vergroten van het aantal gevonden nesten

De grotere inspanning naar het zoeken van nesten van boommarters heeft vooral dankzij de inzet van nieuwe mensen rond de gebruikelijke onderzoeksgebieden direct al tot gevolg gehad dat er meer nesten werden gevonden. Hoewel nog niet iedereen een nest heeft gevonden, zal dat slechts een kwestie van tijd zijn. Een belangrijk hulpmiddel daarbij is de winterronde. Ieder jaar blijkt dat een deel van de bomen die in de winter als dagrustplaats wordt gebruikt, in het voorjaar als nestplaats wordt gebruikt. Bij de 123 bomen waarvan op de Veluwezoom vanaf 1994 is geconstateerd dat er zich een nest in bevond, zijn bij minimaal 60 gevallen in de voorgaande winter gebruikssporen van boommarter gevonden (49%). Kennis over het gebruik in de winter levert dus meer inzicht in kansrijke potentiële nestbomen.

7.4. Bepaling van het aantal jongen

Afgelopen twee jaren bleek wederom dat soms meerdere controles nodig waren om het exacte aantal jongen te bepalen. In 2015 werd bij een nest zelfs pas na 7 controles duidelijk hoeveel jongen er waren. Vooral in de eerste weken is het soms lastig het werkelijke aantal jongen te tellen. Deels komt dit omdat de jongen onder elkaar kruipen (het warmste plekje). Als er nestmateriaal van vogels of eekhoorns in de nestholte aanwezig is, of vrij grof molm, dan kruipen de jongen daar ook graag onder om warm te blijven. Afgelopen jaren is meerdere malen gebleken dat het zich loont om in een ogenschijnlijk lege holte enkele minuten de tijd te nemen. Vroeg of laat bewegen de eventueel aanwezige jongen zich en daarmee ook het bovenop gelegen materiaal.

7.5. Voortplanting en kwaliteit van het territorium

Nu er meer nesten worden gevonden en in een grotere reikwijdte in kwaliteit van territoria, lijkt duidelijk te worden dat niet alleen de hoeveelheid muizen bepalend is voor de geboortedatum. De hoeveelheid muizen is zeer waarschijnlijk gecorreleerd aan de kwaliteit van het territorium, maar in (relatief) armere territoria is het aanbod aan alternatieve prooi in jaren dat er überhaupt weinig muizen zijn, waarschijnlijk ook veel lager dan in (relatief) rijkere territoria.

Aankomende jaren hopen we meer nesten aan te treffen in de armste en rijkste delen van de Veluwezoom om zo beter in beeld te krijgen welke invloed dit heeft op de geboortedatum, maar ook op de worpgrootte. Daarnaast zullen de gegevens van voorgaande jaren nog eens op een rijtje gezet worden om te kijken of hetzelfde beeld ontstaat. In 2014 en 2015 werden als gevolg van mast van vooral beuk in de voorgaande herfst (relatief) veel muizen op de Veluwezoom aangetroffen. Interessant is of de verschillen in geboortedatum tussen de kwalitatief verschillende territoria ook in zogenaamde muizenarme jaren optreden.

Dankwoord

Ik wil allereerst Chris en Bram Achterberg hartelijk danken voor hun hulp bij de wekelijkse cameraronden bij de nestbomen en het onderhoud aan de vaste camera's. Daarnaast wil ik Boudewijn van Baalen, Erik van Dijk, Rob Visser, Joan de Vries, Karin Otermann en Anton Logemann van harte danken voor hun inzet om nesten van boommarters te vinden; de aanhouder wint (en vindt)! Ik hoop dat jullie aankomende jaren mee blijven doen!

Tenslotte bedank ik Natuurmonumenten, Landgoed Middachten, Landgoed Twickel en Staatsbosbeheer voor hun toestemming om het onderzoek in hun terreinen mogelijk te maken.

Boommarters van het Noordhollands Duinreservaat in 2015

Leo Heemskerk

Samenvatting

Dit is het verslag van het onderzoek naar boommarters in het Noordhollands Duinreservaat (NHD), uitgevoerd door de boommarterwerkgroep NHD. Deze werkgroep doet al sinds 2013 onderzoek. Dit is een vervolg op het onderzoeksproject dat in 2012 door Landschap Noord-Holland (LNH) en PWN werd uitgevoerd en waaraan enkele groepsleden toen al deelnamen. Leo Heemskerk doet al zelfstandig onderzoek vanaf 2006.

In 2015 namen de volgende personen deel aan het onderzoek: Arend en Manda de Jong, Gerhard Dirks, Hans Blank, John Scheepe, Joop Floor, Micha de Heus, Véronique van Meurs en Leo Heemskerk.

In totaal zijn 36 boommarters gezien verspreid over 26 deelgebieden: zie Tabel 1. Er werden zeker 10 jongen waargenomen, verspreid over zes deelgebieden.

Tabel 1. Overzicht van de waarnemingen van boommarters in het Noordhollands Duinreservaat (NHD) in 2015.

2015 (26)-36-10	Bergen(3)-5-1	Bakkum(6)-6-1	Castricum(11)-17-7	Heemskerk(7)-8-1
Gebieden met boommarters	Uilenvangerweg	Diederik	de Hoep	Kruisberg
	Zeeweg	Noorderveld	Dijk en Duin	Berkenbosch
	Wimmenummerduinen	Zeeveld	Globstukken	Oudendijk
		Commissarisveld	Driehoek	Meeuwenweg
		Kroftlaan	Klein Johanna's Hof	A9
		Duincamping	Slingerweg	Westerhout
			Kijk Uit	Wijkeroogpark Velsen-Noord
			Jan Wiegers Veld	
			Brabantse Landbouw zweefvliegveld	
			Wildernis	
			Beverwijkerstraatweg	
Max. aantal boommarters per gebied	1,3,1 Totaal 5	1,1,1,1,1,1 Totaal 6	1,1,3,2,4,1,1,3,1,2,1 Totaal 17	1,1,1,1,2,1,1 Totaal 8
Aantal jongen/ gebied	1,0,0 Totaal 1	0,1,0,0,0,0 Totaal 1	0,0,3,0,2,0,0,3,0,0,0 Totaal 8	0,1,1,0,0,0,0 Totaal 2
vrijwilligers	Véronique van Meurs	Cora Schipma Hans Blank John Scheepe	Arend de Jong Manda de Jong Micha de Heus Leo Heemskerk	Gerhard Dirks Joop Floor
Camera's	-	2	3(5)	1
Onderzoek vanaf	2012	2012	2006	2012

1. Inleiding

Het NHD is in volgende vier gebieden verdeeld: Bergen, Egmond-Bakkum, Castricum en Heemskerk. Iedereen heeft zijn vaste gebied en probeert in het gebied boommarters te inventariseren. Er wordt gezocht naar bomen en sporen. Tevens verzamelen we waarnemingen van anderen en combineren deze waarnemingen met de eigen resultaten. Tabel 1 geeft een overzicht wat er in 2015 is waargenomen. Hieronder volgt een samenvatting per gebied.

2. Gebied Bergen

Het gebied Bergen (figuur 1) met noordgrens tot aan de Egmonderstraatweg) onderzocht door Véronique van Meurs. De waarnemingen binnen dit gebied zijn ingedeeld in de volgende drie deelgebieden: de Uilenvangerweg (1), de Zeeweg (2) en de Wimmenummerduinen (3).

2.1. Uilenvangerweg

Een zichtwaarneming door boswachter Luc Knijnsberg in een gebied waar op 18 juli 2013 ook al eens een boommarterwaarneming is gedaan.

2.2. Zeeweg

Op 26 juni werd om 20:00 uur een jonge, dode boommarter gevonden langs de Zeeweg. Om 21:00 uur werden bijna op dezelfde plek twee boommarters waargenomen. Onduidelijk of het hier om twee volwassen boommarters, moeder en een jong of twee jongen ging.

2.3. Wimmenummerduinen

Twee waarnemingen uit een gebied waar nog niet eerder meldingen waren. Een boommarter werd waargenomen bij een zomerhuisje (foto's) op 25 mei. Op 8 augustus was er een zichtwaarneming van een wandelaarster (mw. A. Floris). Het dier had een grote volle staart. De marter liep even op 10 meter afstand mee met de wandelaarster en haar hond. Haar beschrijving van deze gebeurtenis staat in het kader op de twee pagina's verder.

3. Gebied Egmond-Bakkum

(Noordgrens Egmonderstraatweg - zuidgrens Zeeweg) - John Scheepe en Hans Blank

De waarnemingen zijn ingedeeld in de volgende vijf deelgebieden: Diederik (1), Noorderveld (2), Zeeveld (3), Commisariusveld (4), Duincamping (5) en Kroftlaan (6).

Zie figuur 2 voor een overzicht.

3.1. Diederik

Op 4 mei werd een dode boommarter als verkeersslachtoffer gevonden. Het verongelukte dier had een opvallend keelpatroon dat niet bekend was bij ons. Vermoedelijk gaat het om een moeder die geboren is in 2014.

3.2. Noorderveld

In dit gebied werden cameravallen gezet door John en Hans. Ze leverden beelden op van boommarters op 16 april, 28 april, 23 mei, 30 juni (2x), 5 juli en 21 juli. Op 30 juni sprong er een jonge boommarter voor de camera.

Figuur 1. Onderzoeksgebied *Bergen* met deelgebieden (zie tekst)

Het is Pinksteren en we gaan een paar dagen naar ons huisje in de Wimmenummerduinen. Zoals gewoonlijk loop ik naar achteren waar het gashok staat. Als ik de klep open doe en naar de gasfles reik, trekt iets mijn aandacht. In mijn ooghoek zie ik iets vreemds... Ik kijk en zie tot mijn grote schrik een dier in de hoek zitten. Het kijkt me aan en beweegt zich niet. Ik schrik me rot en doe de klep snel weer dicht. 'Dat moet een marter zijn', gaat er door me heen. Hoe kom ik er op, ik heb nog nooit een marter gezien... Ik kijk weer en de 'marter' kijkt nog steeds omhoog. Wat een felle oogjes en wat een prachtige kop: hier moet ik een foto van maken, denk ik en gelukkig heb ik m'n mobieltje bij me en ik maak gehaast een paar foto's. Brrrrrr, best eng. Snel doe ik de klep weer dicht.

Wat nu te doen? Ik besluit om er iemand bij te halen – Mart van een landje iets verderop – misschien weet hij wat te doen. Hij gaat mee, gewapend met een riek. Als we de klep weer open doen, concludeert hij dat het inderdaad een marter is – een boommarter: 'die komen de laatste tijd weer voor in het duingebied'. Hij probeert het beestje weg te jagen met zijn riek, wat niet vanzelf gaat. De boommarter blijft zitten waar hij zit en geeft geen krimp. Ik neem de nodige afstand, want je weet maar nooit... Dan springt de marter alsnog met een reuzensprong uit het gashok en rent het duin in. Wie weet voor hoelang. Wie weet komt hij nog terug....

Ik heb nog dagen heel voorzichtig het gashok opengedaan maar gelukkig bleef hij weg. De foto's getuigen van het bijzondere avontuur met de boommarter.

– Anky Floris

3.3. Zeeveld

Een zichtwaarneming op 14 juli door Mark van Raaij – Een marter verraste hem op een pad na een bocht. Het dier ging er als een speer vandoor over het pad, maar bleef niet veel verder rechtop staan leunend op zijn staart (als een stokstaartje). Een pracht gezicht, zo zekerend. De keelvlak was helder wit. Verwarring met steenmarter is in dit geval mogelijk. Echter, gezien het aantal boommarterwaarnemingen versus het 'formeel' ontbreken van de steenmarter, houden we het op de eerste. Het gebied ligt vlak bij het Noorderveld.

3.4. Commissarisveld

Op 2 mei controleerde de roofvogelwerkgroep een buizerdnest uit 2014 op het Commissarisveld. Bij het benaderen van het nest vluchtte er een boommarter van het nest. Jos Vroege kon er twee foto's van maken.

3.5. Duincamping

Het Commissarisveld ligt tegen de duincamping aan. Bij deze Camping zijn op 30 juni en op 23 juni waarnemingen van een boommarter of verschillende dieren gedaan door kampeerders. De twee waarnemingen liggen 400 meter uit elkaar en op ongeveer 800 meter van het buizerdnest in het Commissarisveld.

3.6. Kroftlaan

Op 11 maart zag Dirk Glorie hier een boommarter. Het dier klom uit een oude Corsicaanse den en liep vervolgens het bos in.

Figuur 2: het onderzoeksgebied *Egmond-Baklum* met deelgebieden (zie tekst)

4. Gebiet Castricum

(Noordgrens Zeeweg - zuidgrens Hoofdweg) - Micha de Heus, Arend & Manda de Jong, Leo Heemskerk. e waarnemingen zijn ingedeeld in de volgende 11 deel gebieden: De Hoep (1), Dijk en Duin (2), Globstukken (3), Driehoek (4), Klein Johanna's Hof (5), Slingerweg (6), Kijkuit (7), Jan Wiegers Veld (8), Brabantse Landbouw /zweefvliegveld (9), Wildernis (10) en Beverwijkerstraatweg (11).

Figuur 3: het onderzoeksgebied *Castricum* met de deelgebieden (zie tekst).

4.1. De Hoep / Ijsbaan

Op 15 en op 19 juni werd hier een boommarter waargenomen door Karel Zwarenstein en Brechtje Rood. In september is de camera verplaatst naar een locatie naast de IJsbaan, vlakbij het bezoekerscentrum De Hoep. Daar heeft de camera gestaan in de maanden september, oktober en november 2015. In die periode werden door deze camera geen boommarters geregistreerd.

4.2. Duin en Bosch

Dit gebied is sporadisch bezocht afgelopen seizoen. Alleen Cees de Vries deed een waarneming van een boommarter op 3 juli. Tevens werden in dit gebied sporen gevonden (drollen), die waarschijnlijk aan een boommarter zijn toe te schrijven. In 2012 werd in dit gebied een jonge boommarter gevonden. Het gebied grenst aan de IJsbaan. Mogelijk gaat het om hetzelfde individu als die bij de Hoep/ijsbaan.

4.3. Glopstukken

Van januari t/m april registreerde een cameraval op 7 januari, 10 januari, 16 maart, 19 maart, 20 maart en op 26 april een boommarter. Dit is zeer waarschijnlijk de moeder die een stuk verder in een boom haar kraamnest had. Hier werden drie jongen geteld met behulp van de boomcamera. Na half mei 2015 is de cameraval verplaatst van de Glopstukken naar de Brabantse Landbouw/ Zweefvliegveld.

4.4. Driehoek

Op 21 maart ontdekte de Roofvogelwerkgroep een boommarter op een buizerdnest. Een week later tijdens een gezamenlijke controle werd een latrine gevonden, die op het nest lag. Later bleek dat de latrine ook op een foto van 21 maart staat. De boommarter heeft deze dagrustplaats een tijdje gebruikt. Vervolgcontroles leverden geen zichtwaarnemingen op. De latrine groeide ook niet. Wel zag Leo Heemskerk op 23 mei een boommarter 50 meter zuidelijker, hoog in de dennen. Luid alarmerende grote bonte spechten verraadden de aanwezigheid van de boommarter.

Na 21 maart is hier geruime tijd een cameraval geplaatst. De cameraval leverde beelden op van een moeder op 21 maart, 22 april en navolgend op 10, 11, 14 en 23 mei. Een mannetje kwam langs op 18 mei. Pas op 15, 28 en 19 december werd de moeder weer waargenomen. Mogelijk heeft ze elders jongen gehad.

4.5. Klein Johanna's Hof

Op 17 januari werd een drol gevonden in een dode dennenboom. Toen is in dit gebied een cameraval neergezet. Dat leverde op 17 en 31 januari beelden op. Het betreft waarschijnlijk een jong dier uit 2014, die toen in de buurt van de huidige plek met een cameraval werd vastgelegd. Ten noorden van deze plek werd op 11 april door de Roofvogelwerkgroep een slapende boommarter gezien op een oud buizerdnest. Waarschijnlijk gaat het om dezelfde boommarter. In het zuidelijke deel van dit gebied zijn voor de vierde keer jonge boommarters vastgelegd met de cameraval. Dit was op 21, 23 en 24 juni. Analyse van duidelijke kenmerken van het dier op de foto's geeft aan het om dezelfde moeder gaat als in de jaren ervoor. Deze boommarter is dan nu ten minste 6 jaar oud.

4.6. Slingerweg

Op 8 maart werden drollen ontdekt in een boom; een abeel. Dit waren oude drollen. Helaas zijn er geen verse drollen bijgekomen. Hierna is een camera geplaatst in het gebied. Dit leverde enkele waarnemingen op 11 april en 6 juni. In december vloog er een bosuil uit de boom waar de latrine in lag.

4.7. Kijk Uit

Leo Heemskerk zag op 30 mei een 'familie' grote bonte spechten die luid aan het alarmeren was. Na eniger tijd zoeken werd hoog in de boom een boommarter zichtbaar. Deze keek rustig om zich heen. Het dier sprong even later van tak naar tak in de boomkruinen weg richting het gebied *Kijk Uit*, zonder iets te hebben gevangen.

Op 31 mei was dezelfde grote bonte spechten-familie weer aan het alarmeren. Dit keer bij een gat in de boom. Na 10 minuten pikte een van de grote bonte spechten in de staart van een boommarter die uit de boomholte hing. Na meerder keren te zijn gepikt verdween de staart rustig weg de boom in.

Op 23 juni werd door een fietser op de hoofdweg een boommarter gezien.

4.8. Jan Wiegers Veld

Op 18 april werd in een eikenboom een oude en een verse latrine gevonden. De top van deze eik is door een zware zomerstorm er uitgewaaid. Dezelfde avond werden in de schemer jonge boommarters gehoord. Controle met boomcamera leverde 3 jongen op.

4.9. Brabantse Landbouw/ Zweefvliegveld

Op 15 maart werden in een abeel drollen gevonden. Hier zijn echter daarna geen sporen meer gevonden; de boom is door een zomerstorm omgewaaid.

Vanaf half mei 2015 is de cameraval verplaatst van de Glopstukken naar de Brabantse Landbouw/ Zweefvliegveld. Op 22 mei, 25 en 31 mei is daar een boommarter vastgelegd op de camerabeelden.

Ook hier gaat het om vermoedelijk steeds dezelfde boomarter. De boomarter op deze beelden is zeer waarschijnlijk dezelfde moer van Klein Johanna's Hof.

In de maanden juni, juli en augustus 2015 zijn met de cameraval op de locatie Brabantse Landbouw/Zweefvliegveld geen boomarters waargenomen.

4.10. Wildernis

In 2015 werd hier langdurig een camera op een vaste locatie neer gezet. Sporadisch werden diverse lokstoffen (pindakaas, anijsolie, visolie en fruit) op het cameravalstation toegepast. Echter, alleen anijsolie gaf een respons. Op de volgende data kwam er een moer in beeld: 20 januari, op 3, 5, 7, 19 en 20 april, op 7 mei, op 4, 8, 9, 14 juni, op 27 jul, 30 aug en op tenslotte op 12 september. Op 11 maart werd een mannelijk dier gefilmd.

4.11. Beverwijkerstraatweg

Dit gebied is enkele keren bezocht. Op 1 januari 2016 werden oude drollen in een bekende abeel aangetroffen. Dit geeft een indicatie dat er in 2015 een boomarter in dit gebied aanwezig was.

5. Gebied Heemskerk

(Noordgrens: Hoofdweg) De waarnemingen kunnen worden ingedeeld in de volgende 3 deelgebieden: Heemskerk – Kruisberg (1), Heemskerk – Berkenbosch (2), Heemskerk – Oudendijk (3), Heemskerk – Meeuwenweg (4), Heemskerk - A9 (5) Beverwijk – Westerhout (5) en Beverwijk – Wijkeroogpark/Velsen-Noord (6), zie Figuur 4.

5.1. Heemskerk - Kruisberg

In het voorjaar werden enkele drollen op een stapel hout gevonden.

Figuur 4: gebied Heemskerk en deelgebieden (zie tekst)

5.2. Heemskerk – Berkenbosch

Sarita Ingalsuo zag op 20 mei een jonge boommarter een pad oversteken.

5.3. Heemskerk – Oudendijk

Op de camping werd in de zomermaanden door een bezoeker één jonge boommarter gefilmd; wanneer precies weten we niet. Op 5 juli zag Ruud Dam er een boommarter op de Meeuwenweg die de weg overstak. Onmiskenbaar vanwege de dikke pluimstaart.

5.4. Heemskerk – Meeuwenweg

Op 4 mei werd een boom (abeel) gevonden met een behoorlijke latrine. Helaas zijn er geen boommarters gezien.

5.5. Heemskerk - A9

Op 1 juni en 20 september werden er op de A9 twee boommarters als verkeersslachtoffer gevonden.

5.6. Beverwijk - Westerhout

Via de WBN kwam een melding van een jagende boommarter die gezien was in park Westerhout, in gemeente Beverwijk om 8.30 uur 's morgens. Een boommarter werd enkele maanden eerder ook al een keer gesignaleerd.

5.7. Beverwijk - Wijkeroogpark Velsen-Noord

Een reactie op het persbericht van PWN: "Ongeveer een maand geleden 08.00 uur tijdens een hevige regenbui een boommarter voorbij zien rennen voor mij op het pad langs de kolk in het Wijkeroogpark bij de Wijkeroogstraat in Velsen-Noord. Geen idee van leeftijd, volle staart".

In onderstaande tabel (Tabel 2) staat een overzicht van het aantal jongen per locatie per jaar.

6. Conclusies

Vanaf 2010 worden er jaarlijks jonge boommarters waargenomen in het NHD, en er worden jaarlijks verkeersslachtoffers gevonden in of net buiten het NHD. Het vermoeden is dat boommarters zich langzamerhand sinds 2006 aan het vestigen waren en de soort zich thans permanent heeft gevestigd in het NHD. Vermoedelijk is rond 2010 al de natuurlijke draagkracht bereikt, met invulling van de geschikte habitatplekken en zullen er naar verwachting toekomstig niet meer vestigingen bij komen.

In het NHD komen ook andere predatoren voor; zoals wespandief, havik, sperwer, buizerd en de bosuil. Deze soorten worden ook jaarlijks in kaart gebracht. Bosuilen worden gevolgd door Arend de Jong, die het aantal territoria bepaald aan de hand van roepende vogels. De Roofvogelwerkgroep Castricum daarentegen, karteert roofvogelterritoria met het lokaliseren van de nesten. Deze nesten worden indien mogelijk gecontroleerd op aantal eieren en hoeveel jongen er groot worden of uitvliegen. In onderstaand overzicht zijn de aantallen in een grafiek (Figuur 5) en in tabel 3 weergegeven.

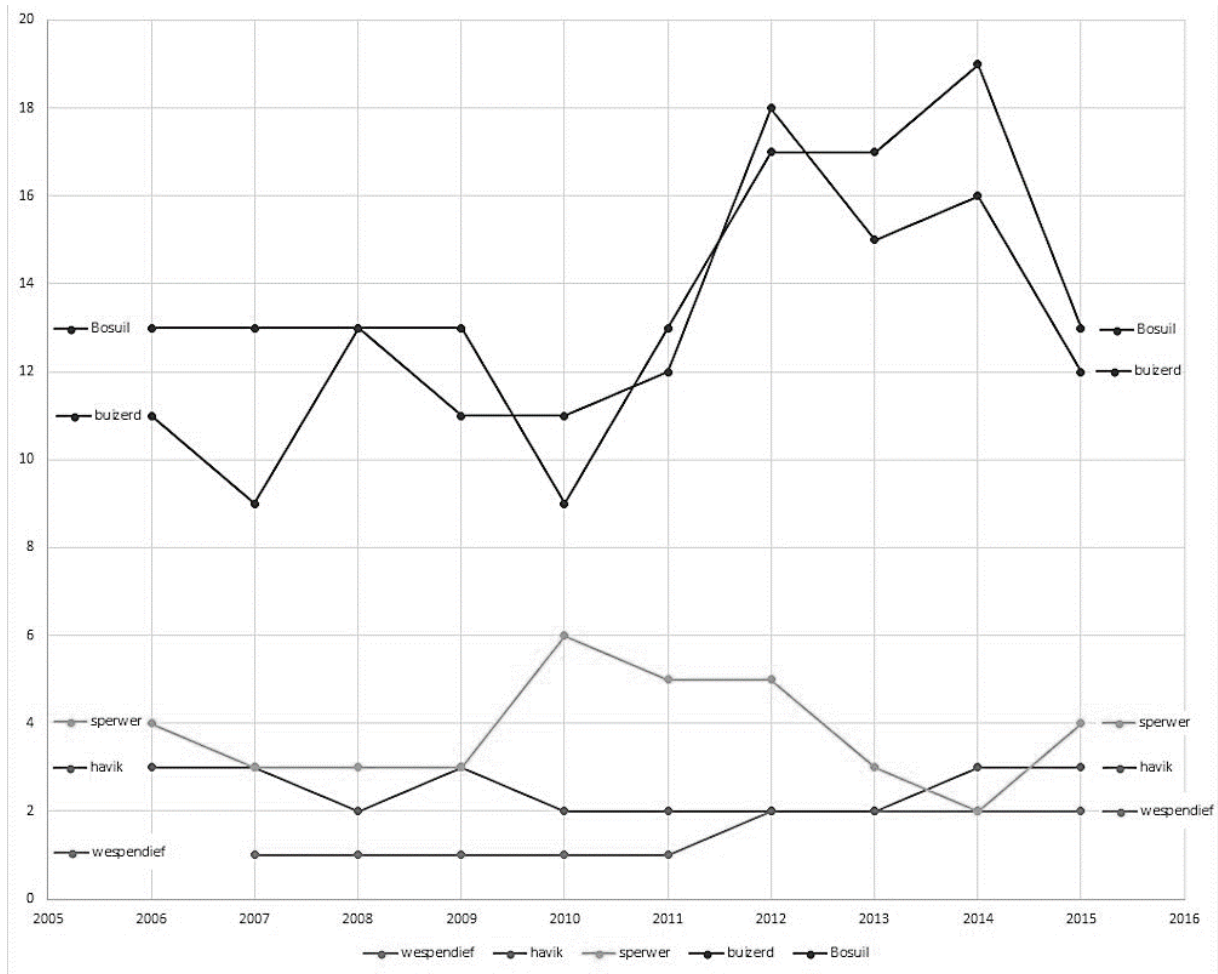
Uit deze gegevens valt tot dusver te constateren dat de opkomst van de boommarter in het NHD geen noemenswaardige impact heeft of het broedsucces van de bosuilen en roofvogels. Wel is er een mogelijke concurrentie voor boomholtes tussen de boommarter en bosuil. Boommarters maken wel dankbaar gebruik van lege roofvogelnesten als dagrustplaats, gezien het hoge aantal waarnemingen van boommarters op horsten.

Tabel 2: Overzicht van het aantal jonge boommarters per locatie, vanaf 2010

Aantal jongen per jaar per locatie	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bergen - Zeeweg						1(+)
Bergen - Bergerbos					1	
Bergen - Fransman		1	1		1	
Bakkum - Lageweg			1			
Bakkum - Noorderstraatweg			3			1
Jan Wiegers Veld						3
Klein Johanna's Hof			2	2	2	2
Castricum – Dijk en Duin			1			
Globstukken	1		1	2	3	3
Castricum – Grote Vlak					1	
Papenberg				1+		
Wildernis		2		1		
Heemskerk - zuidhoek					2+	1
Heemskerk - Berkenbos						1
Totaal – NH duinen	1	3	9	6+	10+	12

Tabel 3: roofvogels en boommarters in de NHD

Soort / jaar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wespendief		1	1	1	1	1	2	2	2	2
Havik	3	3	2	3	2	2	2	2	3	3
Sperwer	4	3	3	3	6	5	5	3	2	4
Buizerd	11	9	13	11	11	12	18	15	16	12
Bosuil	13	13	13	13	9	13	17	17	19	13
Boommarter gezien door Roofvogelwerkgroep	1			2		1	1	1		3
Verkeerslachtoffers					1	1	2	3	3	4
Jonge boommarter in gebied geboren					1	2	4	5	6	8
Plekken met jonge boommarters					1	1	3	4	3	3

Figuur 5: Roofvogelstand over de jaren 2005-2015

Boommarters in de Centraal Utrechtse Heuvelrug in 2015

Ben van den Horn,
met medewerking van Wilco Busstra, Simon Busstra en Henk E. Groenewoud

Samenvatting

In 2015 zijn er drie nestbomen aangetroffen op Landgoed Den Treek-Henschoten en geen in Boswachterij Austerlitz. Ook is er bij een particulier - die anoniem wenst te blijven – nabij de Dodeweg een nest boommarters (niet geverifieerd) gemeld, waarbij vier jongen gezien zouden zijn.

1. Inleiding

Al zestien jaar wordt de verspreiding en nestworp-grootte van boommarter geïnventariseerd op Landgoed Den Treek-Henschoten en Boswachterij Austerlitz. Daarnaast zoekt Wilco Busstra met enige regelmaat naar boommartersporen op het piepkleine Landgoed Leusderend. Ook worden de nestkasten voor boommarters op de Leusderheide geïnspecteerd. Dit jaar is vanwege omstandigheden de verslaglegging wat sobertjes van aard.

2. Inventarisatie-resultaten

2a. Landgoed Den Treek-Henschoten

Treek-Noord

De bekende reusachtige grove den (zie: *'Alle boomen schijnen dwergen bij't geboomte van Den Treek'*, in MARTERPASSEN XII) - die in 2014 nog in gebruik was door een boommarter- is gesneuveld tijdens een van de najaarsstormen in 2014. Door de vele nieuwe holtes was de belastbaarheid blijkbaar tot onder het minimum gezakt. Jammer.

Hazewater

Op het Hazewater is een boommarternest gevonden in een groepje op de heide geïsoleerde beuken (zie Foto 1). Het vrouwtje is enkele malen waargenomen en er zijn medio april ook jongen gehoord.

Henschoten

In een gekandelaberde boom nabij het Henschotermeer, die enkele jaren geleden geblest was en in goed overleg gespaard is gebleven (zie foto 2), was sprake van een nestgeval. Op 21 mei heeft Wilco Busstra beweging gezien in deze boom. Deze boom werd in het verleden regelmatig gebruikt door boommarter. Het is voor het eerst dat er op deze loctie voortplanting is waargenomen.

Foto 1: *Beuken bij het Hazewater.*

Pyramide Oost

Op 12 april meldde Henk Groenewoud de toevallige vondst van een latrine in een grove den aan de oostelijke kant van de Pyramide van Austerlitz. Henk heeft een cameraval opgehangen gericht op de onderste meters van de stam. Op 18 april wist Henk met een automatische camera een leuke opname te maken (zie Foto 2). Dit is een gebied waar nog nooit eerder boommarters zijn waargenomen. Pogingen van Wilco Busstra en Ben van den Horn om deze boom te hengcammen zijn mislukt vanwege de grote hoogte en het gebrek aan licht. Er zijn hier geen jongen gezien of gehoord.

Pyramide West

Op 20 april meldde Lia Rijneveld een latrine op een tak van een beuk in het bosgebied aan de westelijke kant van de Pyramide van Austerlitz. De beuk lag langs een wandelpad en er lagen veel uitwerpselen op de grond en ook was er een vers urinespoor zichtbaar uit een groot gat in de boom. Naast de boom was een speelhut van takken gebouwd door kinderen. De boom is enige dagen in de gaten te gehouden. Er kwamen er geen verse uitwerpselen meer bij. Bij een hengcam-inspectie begin mei bleek de boom leeg.

De Hoogt

Op de Hoogt zijn dit jaar geen bewijzen van voortplanting aangetroffen.

2b. Boswachterij Austerlitz

In de Boswachterij Austerlitz zijn dit jaar wel martersporen gevonden, maar is geen geval van voortplanting aangetroffen.

Foto 2: Boommartermoertje in gekandelaberde beuk nabij het Henschotermeer (foto: Ben van den Horn).

Foto 3: Boommartermoertje in het territorium bij de Pyramide Oost (foto: Henk E. Groenewoud).

Inventarisatie Bylaer, Roekelsche Bos & Boswachterij Kootwijk in 2015

Mark Ottens

1. Inleiding

Net als in 2014 zijn in het voorjaar van 2015 in drie van de vier geïnventariseerde terreinen kraamnesten van boommarters gevonden. Het aantal gevonden nesten was vier en deze brachten in totaal tenminste 13 jongen op.

Zoals te lezen viel in Marterpassen XXI, hebben in 2014 werd in het gebied Bylaer op grootschalige wijze gekapt, waardoor de vraag rees of het als leefgebied voor boommarters geschikt zou blijven. Helaas lijkt het antwoord hierop *nee* te zijn, zoals navolgend bij de gebiedsrapportages valt te lezen en constateren.

In het Roekelsche Bos bleef het Westenrode-territorium leeg, In tegenstelling tot 2014 was het territorium aan de Noord Ginkel grenzend territorium weer bezet. Hier werd een nest met drie jongen gevonden.

In de boswachterij Kootwijk zijn twee kraamnesten gevonden. Bij het nest in Garderen Oost kon het exacte aantal van vier jongen worden geteld. Het nest in het Loobosch werd gevonden op de dag van de geboorte van de jongen. Door omstandigheden is deze 'ongelukkig' door het moertje gekozen boom is dit tweede nest niet nagekeken met de hengcam. En na een vroege verhuizing is het moertje niet teruggevonden, waardoor het aantal jongen uiteindelijk onbekend bleef.

2. Bylaer

Onder de nestboom van 2012 werden op 15 maart de resten van een duif en een verse marterkeutel gevonden. Deze boom – een beuk – staat in een bosdeel waar geen boswerkzaamheden plaatsvonden. Gezien de grootte van de keutel was deze vermoedelijk van een mannetje boommarter. In de navolgende weken blijven nieuwe sporen uit en de beuk is dus slechts als verblijfplaats gebruikt. Pas op 14 mei werd weer marteractiviteit gevonden. Onder de nestboom van 2007 lag een gepredeerde spreeuw. Een nest werd hier echter niet aangetroffen. Het is voor het eerst sinds 2008 dat in Bylaer geen voortplanting is vastgesteld.

In voorgaande seizoenen werd in Bylaer gedurende het hele jaar veel marteractiviteit gevonden. Echter, in 2015 werden er, afgezien van de reeds genoemde vondsten, geen verdere martersporen aangetroffen. Ook is er slechts één zichtwaarneming bekend van een natuurfotograaf, die in het naastgelegen gebied Klein Bylaer een boommarter fotografeerde; op 29 augustus.

Het lijkt er sterk op dat de kapwerkzaamheden voor de Bylaer-marters ongunstig zijn uitgevallen. Helaas heeft ook de landeigenaar van het oostelijke Bylaer gebied in 2015 grote percelen Douglasspar geveld. Hierdoor is wederom een verbindingszone verdwenen, die in voorgaande jaren veel door boommarters werd benut.

3. Roekelsche Bos

In het aan de Noord Ginkel grenzende territorium werd op 14 maart bij zowel de nestboom als bij een van de verhuisbomen van 2012 een grote latrine gevonden. Op 6 april bleek de verhuisboom bezet te zijn. Onder de beuk en in de opening van de holte waren er resten van een holenduif als prooi te zien. In de ondiepe holte was de marter vanaf een afstand goed zichtbaar, en na een tijdje keek ze ook even naar buiten.

Een week later op 13 april was de opening naar de holte verstopt met prooiresten en nestmateriaal. Die avond werden er geen jongen gehoord. Maar op 20 april waren wel duidelijke piepende jongen te horen. Pas op 4 mei lukt het om samen met Robert Keizer met de hengcam de holte te bekijken.

Het aantal jongen bedroeg drie en hun leeftijd werd geschat op gemiddeld 3,5 weken. De geboorte moet dus rond 14 april zijn geweest.

Op 10 mei werd het moertje gezien bij het op jacht gaan en werd duidelijk dat zij hetzelfde dier als in 2012 was. Kort hierna zijn de jongen verhuisd naar de 'ongelukkig gekozen' tweede verhuisboom van 2012, waaruit de jongen kort na elkaar naar beneden vielen (zie Marterpassen XIX).

Hoe ongelukkig deze nestboomkeuze is geweest werd duidelijk op 16 maart, toen bij het hengcammen twee dode jongen in de nestholte werden aangetroffen. Opvallend was dat de holte gevuld was met rode bosmieren, maar een duidelijke doodsoorzaak kunnen we niet duiden. Hierna is de nestboom 'gecammed' en bleek het overlevende en zeer beweeglijk jong hier naar terug te zijn verhuisd. Hier worden de moeder en het zeer actieve jong op 25 mei nog gezien. Daarna hebben we deze nestboom niet meer bezocht.

Het moertje dat in 2014 een nest had in het Westenrode-territorium is in het voorjaar van 2015 niet teruggevonden. Op 5 december werd er op haar eerder gebruikte nestboom een verse latrine gevonden. Het posten op 6 december resulteerde in een zichtwaarneming van dit moertje, dat rond het middaguur de latrine bezocht.

4. Kootwijk

In het Loobosch werden op 4 april onder een beukenstaak zeer verse marterkeutels gevonden. Dat de boom inderdaad bezet was, bleek uit de boommarterstaart die uit de bovenste opening hing. Bij het posten werd duidelijk dat de holte zeer ondiep was omdat de achterzijde van de marter goed zichtbaar was. Door de telescoop was te zien dat de marter, die zeer onrustig was, herhaaldelijk opbolde en met haar staart sloeg.

De volgende dag werd de boom nog een keer bekeken. De marter was weer zichtbaar en lag toen rustig in de opening. Na ongeveer 1,5 uur posten kwam, tegen de buik van het moertje, wurmelend het kopje van een hele jonge boommarter boven de rand uit. Mogelijk was de opbolling van het moertje, die we op 4 april in de boom zagen, het gevolg van de weeën. Dit betekent wellicht dat het wurmelende jong slechts een dag oud was.

Op 11 april om 11.30 gaat het moertje behoedzaam naar haar latrine, er voor zorgend dat er geen jongen uit de holte vallen. Aan het patroon van de keelvlak maken we op dat deze moeder nog niet eerder was waargenomen. Omdat dit moertje pas net na de schemer vertrok en de holte zeer ondiep was, besloten we deze boom niet te 'hengcammen'. Zoals verwacht, gezien het zeer ondiepe hol, verhuisde dit moertje al snel. Rond 17 april was de boom verlaten. Tegen verwachting in werd zij niet teruggevonden en het totale aantal jongen is onbekend gebleven.

In Garderen Oost werden op 31 januari verse marteruitwerpselen onder een beuk gevonden. Deze boom werd in voorgaande jaren ook al gebruikt als dagrustplaats in de winter. Op 22 april waren in één van de boomopeningen haren zichtbaar en lag er een kleine latrine onder een boom ernaast. 's Avonds laat op 27 april is deze holte samen met Ottens senior bekeken. In de holte lagen vier jongen met een geschatte leeftijd van vier weken. De geboorte moet dus rond 31 maart zijn geweest.

De avond daarop werd het op jacht gaande moertje gezien. Zij bleek hetzelfde moertje te zijn als die van 2012, die in een andere boom in dezelfde beukenlaan een nest had. In de weken daarna werd het moertje een aantal keren gezien toen ze weer op jacht ging. Op 20 mei werd de holte weer gecammed waaruit bleek dat alle vier de jongen in prima conditie verkeerden. De avond van 22 mei lieten de jongen zich voor het eerst in de opening zien. De volgende dag werd het moertje slapend in een opening gezien.

Kort na 23 mei is de boommarterfamilie verhuisd naar een dode beukenstaak, die in 2009 als nestboom diende; op zo'n 30 meter van de vorige nestboom. Op 27 mei werd het moertje weer gezien met wel drie jonge bonte spechten in haar bek. Ze sprong toen in de staak vanuit een ernaast staande boom over een afstand van 2,5 meter; een mooi staaltje! De jongen aten de prooivogels zichtbaar in de nestopening op. Dit was de laatste keer dat we de boommarterfamilie zagen.

Maar dit was niet de laatste boommarterwaarneming in Garderen Oost, dat jaar. Tijdens het posten bij een dassenburcht, 's avonds op 11 juni, werd een boommartervrouw waargenomen in het terrein van de dassenburcht. Bij het kegelen kon haar bef goed worden bekeken en het bleek een nog niet eerder waargenomen dier te zijn.

5. Breeschoten

Zoals we schreven in Marterpassen XXI (Ottens 2015) hebben we in 2014 het in Breeschoten van 2010 tot 2013 gevolgde moertje niet teruggevonden. Haar toen gebruikte nestboom was ingenomen door bijen. Op 17 januari bleek het bijennest uit de holte te zijn gewerkt en lag er in en onder de boom een latrine; zeer waarschijnlijk had een marter de raten er uitgetrokken. Op 15 maart lag er een gepredeerde spreekw onder boom. Op 8 april lagen er weer verse uitwerpselen.

's Avonds op 9 april zagen boswachter Govert Bos en zijn zoon Alex een marter om 20.40 uur uit de boom vertrekken. Op 11 april werd de marter weer gezien bij het op jacht gaan en kon worden vastgesteld dat het dier het bekende moertje was (zie foto 1). Dezelfde avond werd de holte bekeken met de hengcam. In de holte waren vijf jongen aanwezig met een leeftijd van ca. 12 dagen en dus met een geboortedatum van rond 30 maart; een grote worp voor een moeder die al 8 jaar oud is.

Net als eerder in voorgaande jaren al werd waargenomen, verhuisde dit moertje met regelmaat haar jongen naar de verschillende holtes in deze flatboom. Ook weer bij het hengcammen op 23 april. De eerder gecamde holte was leeg en alle vijf jongen lagen een verdieping hoger.

In de buurt van deze nestboom zat een haviksnest, en deze haviken werden vaak actief op het moment dat het moertje de boom verliet. Op de avond van 3 mei werd het moertje in de boomkruinen aangevallen door een van de haviken. Uiteindelijk werd ze van een hoogte van bijna 17 meter uit de boom gestoten. Nadat ze met een doffe klap op de grond belandde, liep het moertje wat suffig de begroeiing in. De volgende dag zat ze weer in de nestboom en het was gelukkig duidelijk dat ze niets mankeerde.

Op 21 mei lieten de jongen zich voor het eerst in een van de boomopeningen zien. Kort daarop is het moertje begonnen met de jongen te verhuizen naar de bekende verhuisboom. De avond van 23 mei werd in de nestboom nog één jong gezien, die een aantal keren luid krijsend en ver uit de opening hing.

De volgende dag leek het er op dat ook dit jong was verhuisd. Die avond vond Alex Bos echter een jonge boommarter op ongeveer 100 meter van de nestboom. Aan de hand van de keelvlak kon worden vastgesteld dat dit het nog niet verhuisde jong was (zie foto 2). Waarschijnlijk is het jong uit de holte gevallen en gaan lopen, en niet meer gevonden door het moertje. De conditie van het jong was dusdanig dat terugzetten niet verantwoord of mogelijk meer was. Dit jong is geadopteerd en verzorgd, en in september in Hall uitgezet. De verhuisboom is tot 27 mei gebruikt. Hierna zijn er geen marters meer waargenomen.

6. Slot

Ondanks de vondst van vier nesten is er in de geïnventariseerde terreinen reden tot zorg met betrekking tot aantasting van het leefgebied van de boommarters. Afgezien van de Bylaer werd ook het in de boswachterij Kootwijk gelegen gebied Boveneinde na het vellen van bomen geen enkel marterspoor meer aangetroffen. In 2016 staan voor Garderen Oost grote vellingen gepland. Hier zijn inmiddels met hulp van boswachter Harry Hees bomen gelint zodat deze gespaard worden. Dit zodat de marters aansluiting blijven houden bij het verlaten van de aanwezige holle beuken.

Tevens is, met dank aan Bram Achterberg, een brief namens de WBN verstuurd naar de directie van SBB, waarin onze zorg is uitgesproken over het huidige kapbeleid en voor de waarborging van de boommarters. Hopelijk leidt dit, samen met het goed blijven monitoren van de boswerkzaamheden, tot beter beheer en duurzaam behoud van boommarterbiotopen.

Foto 1: het moertje van Breeschoten (Foto: Alex Bos)

Foto 2: Achtergebleven jonge boommarter van het nest Breeschoten (Foto: Alex Bos)

Onderzoek naar Marterachtigen in de IJsselvallei 2013-2014

Erwin van Maanen en Fokko Bilijam
(Projectgroep Marteronderzoek IJsselvallei)

1. Inleiding

In 2013-2014 is weer inventarisatie naar het voorkomen van boommarters in de zuidelijke IJsselvallei tussen pakweg Zutphen en Olst uitgevoerd. Dit is een voortzetting van een monitoring die begon in 2009. Het leverde wederom aardig wat beelden op van boommarters, aangevend dat de dieren inmiddels al in meerdere gebieden van de vallei goed gevestigd zijn; of waren. Tevens is nieuw terrein gewonnen, want net als in vorige jaren zijn boommarters geregistreerd in gebieden waar ze al lang niet zijn waargenomen of niet bekend waren, zoals op Landgoed 't Nijendal net benoorden Diepenveen.

Hier volgt een overzicht van de stand van zaken met een focus op de boommarter in de onderhavige periode.

2. Landgoed Voorstonden

Op landgoed Voorstonden van Natuurmonumenten volgden we sinds 2010 het jaarlijks voortplantende halfblinde moertje genaamd "Izolda". In 2012 was op het noorddeel van dit landgoed het nestbos van Izolda drastisch omgevormd, met herstel naar een open kamerbos in Hollandse landschapsstijl met lange zichtlijnen. We zijn voorafgaand door Natuurmonumenten geconsulteerd, want er viel te vrezen voor het voortbestaan van de marters. Als redelijke uitkomst en tegemoetkoming aan de marters zijn de holtebomen gespaard gebleven, evenals het merendeel van de opgaande bosstructuur; wat uiteindelijk in het landschapsplan paste. Dat kon helaas niet voorkomen dat de ondergroei als belangrijke dekking biedende boslaag werd verwijderd en er nieuwe semi-verharde slingerende paden zijn aangelegd. Dit zou de boommarters, die zich veel over de bosvloer verplaatsen, iets kwetsbaarder kunnen maken. Gelukkig kwam het moertje Izolda in maart 2012, na de ravage van de boswerkzaamheden, toch weer in beeld. Ze was samen met een van haar jongen, die blijkbaar nog in het ouderlijk territorium meeliep. En aan de hand van de regelmatige keutelmarkeringen op en langs de nieuwe paden, leken de marters er 'dankbaar' gebruik van te maken.

Echter, op 7 april 2013 vond Erwin het residente moertje dood langs het pad van het nestbos en aan de voet van een oude beuk (zie figuur 1); vlakbij de nestboom van 2011. Ze was herkenbaar aan haar keelvlak, die we eerder duidelijk met cameravallen konden vastleggen (zie onze eerdere verslagen in voorgaande Marterpassen). Op het lijkje lag een vossendrol en haar kop liet een diepe beetwond zien. Zeer vermoedelijk was ze kort geleden te grazen genomen door een groter roofdier, mogelijk een hond of de vos die haar met een keutel had gemarkeerd. Nadere inspectie gaf de indruk van een ietwat haveloos moertje aan de magere kant. Het lijkje is meegenomen (zie verderop) en de schedel geprepareerd. In de schedel bleek inderdaad een fors gat in te zitten, waar de hoektand van een vos of kleinere hond goed in past (figuur 1). Izolda's kiezen en hoektanden tanden vertoonden verregaande slijtage en we maken daaruit op dat ze al behoorlijk oud was (tenminste 4 jaar, maar mogelijk ook wel 6-8 jaar).

Figuur 1. Game over! Het moertje Izolda op Landgoed Voorstonden Noord werd waarschijnlijk op 7 april 2013 te grazen genomen door een vos of hond. (Foto's: Erwin van Maanen).

Op het zuidelijke deel van Voorstonden werden in 2012 andere boommarters dan in het parkbos vastgelegd en een zogend moertje werd op de Voorstondsestraat (doodgereden, van Maanen & Bilijam 2013).

In 2013 werden in het zuidelijke en westelijke bosdeel van Voorstonden op een drietal plekken weer boommarters met cameravallen vastgelegd. Een boomarter liet zich een paar keer zien in het vleermuisreservaat, waar trouwens ook een paar edelherten werden gefilmd; blijkbaar gedoogd in de vallei. Een ander boomarterindividu werd meermaals vastgelegd in het zuidelijke bosdeel. Dat leverde tijdens een cameravalsessie een fraaie reeks nacht- en dagbeelden op van een op pindakaas verzotte boomarter met behulp van de lokhengel of *Jiggler* (zie voorbeelden hiervan in figuur 2). Vermoedelijk gaat het om een subadulte man en dit is mogelijk hetzelfde dier dat we daar in 2012 filmde. Voortplanting hebben we in dat deel van Voorstonden nog niet kunnen constateren.

Figuur 2. *Bushnell Trophy Cam opnamen van een boomarter die langdurig een Jiggler tackelt op zuidoost van Landgoed Voorstonden op 8 april 2013, tussen 15.03 en 16.00 uur. (Foto's: Erwin van Maanen).*

Het Landgoed Voorstonden zit dus gelukkig niet zonder boommarters en de komende jaren zijn we benieuwd naar nieuwe voortplantingsterritoria, en of daarmee ook Izolda's territorium weer zal worden ingevuld.

3. Landgoed Leusveld

In mei 2014 voerde we een cameravalronde uit op Landgoed Leusveld van Natuurmonumenten. Dit gebied ligt op ca. 1,5-2 km bezuiden Voorstonden. Het betreft een halfopen landschap met oude bosdelen en tussenliggende landbouwgronden. Hier werd in 2011 voortplanting met de vondst van een nestboom vastgesteld; één jong werd toen heel even waargenomen. In 2014 werd die boom niet gebruikt en hebben we toen elders geen andere nestboom kunnen vinden. De boommarters hier houden blijkbaar van jaarlijks boompje wisselen en kunnen een honderdtal meters of meer in de omgeving zijn verkast, zoals tussen 2010 en 2011 gebeurde. De cameravallen leverde wel weer het bewijs voor de aanwezigheid van boommarters. Een boommarter met een diep kastanjebruine vacht werd op een drietal plekken verspreid aan de noordzijde van het landgoed vastgelegd, tevens vlakbij de nestboom van 2009. Dit individu was niet erg geïnteresseerd in de aangeboden pindakaas met visolie, maar snuffelde bij het passeren even uit nieuwsgierigheid aan het thee-ei van de Jiggler (figuur 3), maar te kortstondig voor een duidelijke keelvlak-registratie. De cameravalmonitor op Leusveld leverde ook beelden op van meerdere individuele steenmarters, dassen en een vos met jong.

Figuur 3. Een boommarter op Landgoed Leusveld bij Brummen bezoekt vluchtig drie ruim verspreid opgestelde Jiggler-stations in het gebied. Van links naar rechts in 2014 vastgelegd op 15 mei (19.27 uur), 19 mei (09.31 uur) en 15 mei (19.15 uur). (Foto's: Erwin van Maanen).

4. Het Oostermaat

In het relatief grote bosgebied van voormalig landgoed Het Oostermaat, net ten noordwesten van Deventer en grotendeels in beheer van IJssellandschap, komen al sinds enkele jaren boommarters voor. Vrijwel over het hele bosgebied verspreid zijn nu al boommarters vastgelegd met cameravallen (zie ook Van Maanen & Bilijam 2013). Alleen het uiterste oostdeel van het bos was tot dusver nog maar weinig belicht; wel een mooi en rustig stuk boslandschap. Met een natuurwaarden- en inrichtingsonderzoek, voor het herstel een vermeende oude 'eendenkooi' door ecologisch adviesbureau *EcoNatura*, kwam in het oostdeel van Oostermaat op 2013 op 8 augustus een boommarter in beeld, naast meerdere aanwijzingen (markeringen op boomstammen en stobben) door marters.

Het dier (te zien in figuur 4) kwam in draf met een bruine kikker in de bek uit de richting van de voormalige 'eendenjachtput' (het bleek uiteindelijk geen echte of geregistreerde eendenkooi te zijn). In de overwoekerde 'kooi' ligt een al jarenlang verlandende bosvijver, waar kennelijk kikkers te halen zijn (een door een havik geplukte blauwe reiger gaven hier ook bewijs voor).

Eerder dat jaar, op 14 april, legde Fokko ten noorden van de kooi ook al een boomarter vast. Het dier van Fokko en dat bij de kooi (figuur 4) zijn mogelijk hetzelfde dier; gezien de sterke overeenkomst tussen de uitzonderlijk gemarmerde keelvlekken van 'beide' dieren. Landgoed Oostermaat is dus goed bezet met boommarters met naar schatting tenminste twee voortplantingsterritoria en rondhangende jonge dieren. We hebben ook hier nog geen voortplantingsplekken kunnen vinden. Er staan meerdere beukenlanen en verspreide oude bomen met geschikte holten die we monitoren, maar deze zijn nog steeds niet door boommarters bewoond aangetroffen, laat staan een teken van bewoning. Bijzonder was dat één van de bomen in het vroege voorjaar van 2014 tijdelijk bewoond is geweest door een dwerguil, waar drommen vogelaars op af kwamen (zie figuur 13 aan het eind van deze bijdrage).

Figuur 4. Boommarters in het oostelijke deel van bosgebied 't Oostermaat in 2013 op (links) 14 april (20.41 uur) en (rechts) 26 augustus (16.28 uur). Het dier op de rechterfoto kwam bij een bosvijver vandaan en huppelt met een daar gevangen bruine kikker in zijn bek voorbij. (Foto's: Fokko Bilijam en Erwin van Maanen/EcoNatura).

Een marter laat een vers visitekaartje achter in de voetprent van Fokko op Oostermaat op een van zijn marterrondes. Wie volgt wie? (Foto: Fokko Bilijam).

5. De Kranenkamp

In het bosgebied Kranenkamp langs de Raalterweg ten noordoosten van Diepenveen en direct west van Landgoed Frieswijk, werd op 26 maart 2013 in een rabattenbos een boommarter gefilmd (figuur 5). Dit gebied is in beheer van IJssellandschap. In 2009 werd op de Raalterweg, vlakbij de onderhavige locatie, een doodgereden boommarter gevonden. Dit was de eerste aanwijzing voor boommarters sinds de boommarterwaarnemingen van Paul Voskamp en anderen in het gebied eind jaren '90 (Voskamp & Bakker 1997), wat aanleiding was voor het onderhavige onderzoek naar boommarters en andere roofzoogdieren in de IJsselvallei. De nieuwe vastlegging met een cameraval levert bewijs dat er meer speelt, en tevens kon de keelvlak goed worden geregistreerd voor individuele herkenning van het dier en het volgen van zijn of haar activiteiten in het gebied. Ook een das, steenmarter, vos en een bunzing kwamen op deze locatie in beeld.

Figuur 5. Boommarter (linkerfoto) in bosgebied Kranenkamp op 11 april 2013 (19.47 uur) bij de Raalterweg net ten noordoosten van Diepenveen. Het dier richtte zich langdurig op naar de Jiggler om van de pindakaas te peuzelen, zorgend voor een duidelijke frontale keelvlakregistratie. Dit dier kwam eerder al in beeld op 23 maart 2013. Vlakbij op dezelfde locatie verscheen ook even een bunzing (rechterfoto), een soort die in vergelijking met de boom- en steenmarter zich veel minder laat zien in de bossen van de IJsselvallei. (Foto's: Erwin van Maanen).

Een kilometer noordelijker op de Kranenkamp, waar Fokko in 2012 voor het eerst een boommarter met een cameraval vastlegde (Van Maanen & Bilijam 2013), kwam in 2013 ook weer een boommarter in beeld. Bij wijze van experiment, om te kijken hoe de dieren zouden reageren, is hier het lijkje van Izolda van Voorstonden neergelegd. Al snel kwam een boommarter onderzoeken wat dit levenloze geval was, snoof er aan en markeerde de plek (figuur 6). Een vos deed hetzelfde, maar het lijkje werd verder onberoerd gelaten.

500 meter noordwestelijker, maar nog binnen het bosgebied van de Kranenkamp onder beheer van IJssellandschap, werd op 1 en 2 april 2013 een boommarter vastgelegd. Dit betrof mogelijk één van de boommarters uit het meer oostelijke deel van de Kranenkamp (figuur 7).

Op 3 april wordt op dezelfde plek – aan de hand van de afwijkende keelvlak – een ander individu gefilmd. De keelvlak van dit dier vertoonde een sterke overeenkomst met het dier (figuur 5) dat later op 11 april ca. 1 kilometer zuidelijker langs de Raalterweg is gefilmd (figuur 8).

Figuur 6. Boven: Een boommarter komt het lijkje van boommarter Izolda van Voorstonden onderzoeken en markeert de plek op 10 april 2013 (23.25 uur). Op 13 april (02.15 uur) doet een vos hetzelfde (beneden). Het lijkje wordt verder met rust gelaten en daarna is het lijkje snel vergaan in het zure dennenbos. (Foto's: Erwin van Maanen).

Of het hier gaat om een tijdelijk verblijvend dier (*floater* of *transient*) vooralsnog op zoek naar een voortplantingsplek (dispersie), of een gevestigd dier met een groot territoriumbereik, weten we nog niet. Mogelijk krijgen we zo'n 'trap happy' dier later weer in beeld met een goede keelvlakregistratie, een kunnen we dan meer 'persoonsgegevens' vaststellen.

Figuur 7. Eén van de boommarters vastgelegd in het noordwestelijk deel van Kranenkamp benoorden Diepenveen op 1 april 2013 (20.53 uur) en op 2 april (20.49 uur). (Foto's: Erwin van Maanen).

Gezien het mogelijk voorkomen van meerdere boommarters op het landgoed is hier grondiger te gezocht naar bewoonde rust- en/of nestbomen, onder meer in de oude beukenlanen met holtebomen die het landgoed rijk is. Slechts bij twee holtebomen werd aan de basis een markerende keutel gevonden, en een van die beuken zag er zeer geschikt uit als verblijfplaats. Op een warme lenteavond in 2013 is hier met spanning gepost. Maar pas in de diepe schemer was er eindelijk een teken van leven. Helaas niet van een boommarter, maar een groene specht kwam aangevlogen, keek de onderzoeker even ‘schuin’ aan met een blik “van wat mot dat?” en verdween toen rap zijn gat in.

Figuur 8. Beelden van boommarters in 2013 op twee plekken op landgoed Kranenkamp bij Diepenveen, met een tussenafstand van ca. 1 km. Links in het zuiddeel op 27 maart (03.33 uur) en rechts op 3 april (00.23 uur) in het noordwestelijk deel. Er zijn ondanks het gedraai sterke overeenkomsten te zien in de keelvlekpatronen in beide opnamen. Let daarbij vooral op de twee vlekken die met pijlen zijn aangegeven en het overeenkomende verloop van het wit naar onderen toe; uitlopend in een uitstulping. Zeer mogelijk gaat het om hetzelfde individu die zich verplaatst in tijd en ruimte. Vergelijk de keelvlekken ook met die van het andere dier uit figuur 6, dat in het noordwestelijk deel van Kranenkamp is vastgelegd; namelijk een ander individu.

(Foto's: Erwin van Maanen).

6. Landgoed 't Nijendal

Op 16 april 2014 werd eindelijk, na meermaals roulerend door het gebied heen te scannen, een boommarter vastgelegd op landgoed 't Nijendal. De soort kwam allereerst op Zoogenbrink van Staatsbosbeheer in beeld (figuur 9). Dit is jaren nadat de soort hier door Voskamp & Bakker (1997) voor het laatst was gerapporteerd. Mogelijk werd hetzelfde dier op 16 april, (21.38 uur) in het bos van De Hei van IJssellandschap gefilmd, iets zuidelijker van de eerste locatie en in een typisch boommarterbos met oude opgaande beuken. Op 22 april (03.29 uur) verscheen in het Hanzebos 500 m westelijker van de eerdere locatie, eveneens een boommarter voor de camera. Of dit hetzelfde dier betreft als de voorgaande of mogelijk een tweede, valt vooralsnog te raden. Het beeldmateriaal van de twee laatste locaties is te vaag om dat te kunnen bepalen. In het oude bos van De Hei kwam ook nog even een bunzing in beeld. De boommarter is dus mogelijk weer residentieel terug op 't Nijendal, evenals de das, waarvan we vorig jaar een nieuwe burcht op het landgoed vonden.

Steenmarters zijn er al langer goed gevestigd (Van Maanen & Bilijam 2012). Het is dus interessant om te volgen hoe de boommarter zich tussen de andere roofzoogdieren zal tussenvoegen en handhaven. Staatsbosbeheer is er bezig met een landschappelijke transformatie en natuurverrijking, zoals met de uitbreiding van een veelbelovend extensief bosweidesysteem (Hanzebos), wat mogelijk ook gunstig is voor kleine marterachtigen (eerder legde we hier wezeltjes vast met een zogenaamde Mostela; zie www.kleinemarters.nl).

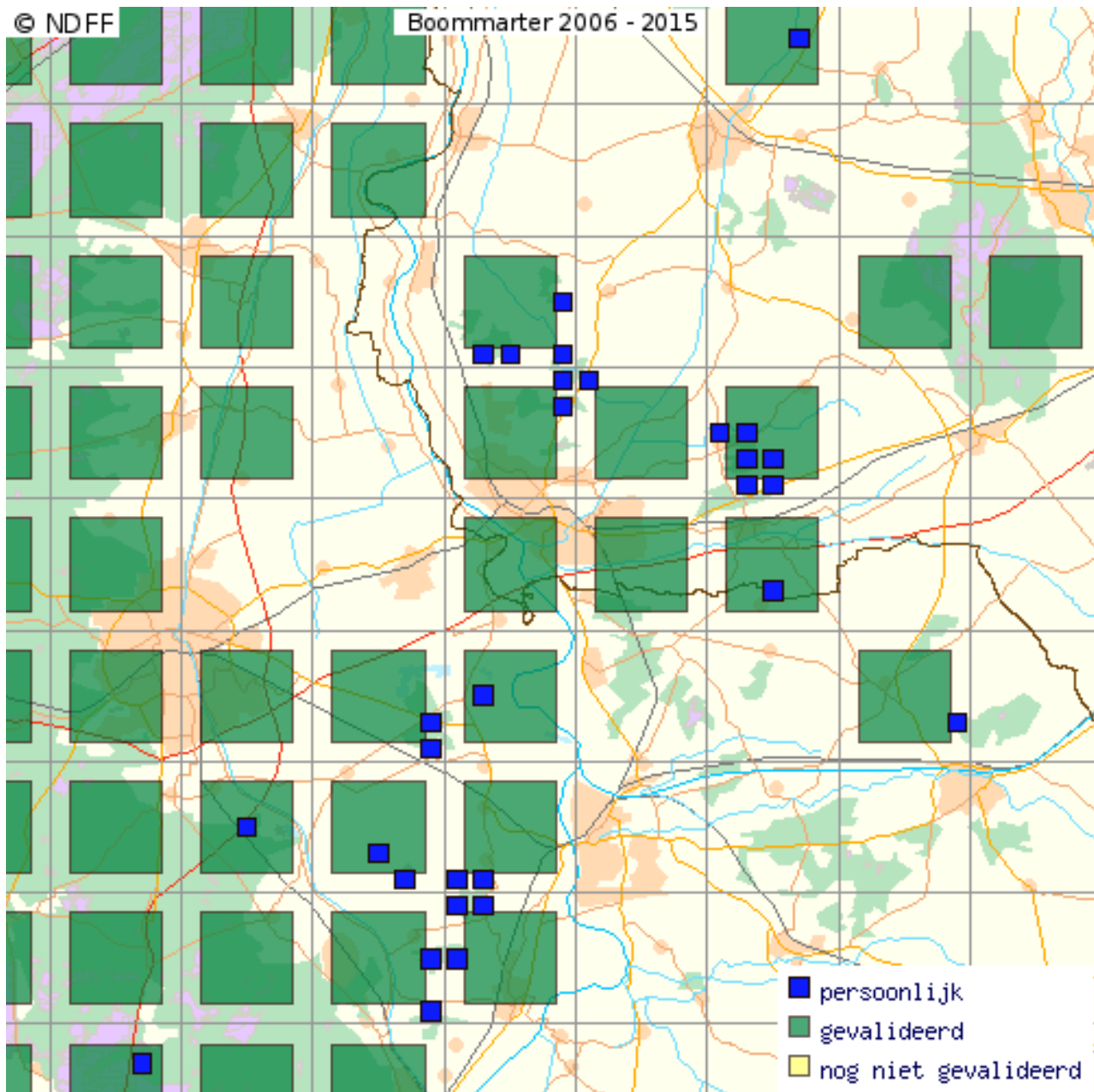

Figuur 9. De boommarter is sinds jaren weer terug op Landgoed 't Nijendal, hier vastgelegd op Zoogenbrink op 16 april 2014 (02.57 uur). In de voorgaande jaren werden hier alleen vossen en steenmarters vastgelegd (Foto's: Erwin van Maanen).

7. Reflectie op de resultaten en voortgang

7.1 Opkomst van de mesocarnivoren

Hoewel wederom lang niet alle onderzoeksterreinen die in voorgaande jaren zijn 'gescand' door algemeen tijdgebrek en beperkte middelen in de onderhavige periode bekeken konden worden, kunnen we vaststellen dat het – net als met de steenmarter - wel snor zit met de boommarter in de kleinschalige landschappen en landgoederen van de IJsselvallei. Als er sprake is van een (her)kolonisering (zie ook het model in figuur 12), dan zet zich dat thans goed door. In de IJsselvallei tussen Zutphen en Olst zijn veel van de grotere en oudere bosgebieden inmiddels aantoonbaar bezet met boommarters (figuur 10), en de dieren worden steeds meer gezien, ook door derden. Door de mogelijke overloop van dieren uit andere gebieden en regionale voortplanting kunnen nu ook de 'witte vlekken' – wellicht meer marginale of atypische habitats - bevolkt gaan raken. In sommige gebieden, zoals Joppe bij Gorssel, is het tot dusver niet gelukt om boommarters vast te leggen, en dat is louter te wijten aan tijdgebrek. Ongetwijfeld komen ze hier ook voor. Andere interessante gebieden om beter te bekijken zijn bijvoorbeeld bosdelen in de IJsseluiterwaarden, maar ook de groenstedelijke randen, of zelfs de parken van de Hanzesteden. Misschien gaat de boommarter wel de steenmarter achterna als cultuurvolger? Het wordt vrijwel overbodig om te stellen, maar boommarters zijn veelzijdiger en minder habitat kritisch dan we dachten. Ze duiken inmiddels ook elders onverwachts op in landschappen waar men ze traditioneel gezien niet zou verwachten. Toenemend cameravallengebruik draagt aanzienlijk bij aan invulling van het verspreidingsbeeld. Markante voorbeelden van afwijkende habitats zijn wellicht het open graanlandschap van noord Frankrijk (eigen waarnemingen) en het veenweidegebied van Midden-Delfland, onder de rook van Rotterdam (Van der Knaap 2014).

Figuur 10. Locaties met boommartervoorkomen in de zuidelijke IJsselvallei zoals gemonitord door de Project Marteronderzoek IJsselvallei in de periode 2009-2014 (kleine blauwe hokjes; cumulatief naar schatting 14 bekende vaste territoria). Lang niet alle geschikte en minder geschikte gebieden in de vallei zijn uitvoerig gescanned, zoals het bosgebied Joppe bij Gorssel.

In het algemeen – ook beschreven voor andere delen van Europa en in Noord Amerika – lijkt het goed te gaan met het ‘middenkader’ van de roofzoogdieren. Wetenschappers refereren hiermee naar een zogenaamde “Meso-predator release”² (zie bijvoorbeeld ook Prugh et al. 2009). Het lijkt middelgrote roofdieren zoals de vos, steenmarter, boommarter, wasbeerhond, wasbeer - en in Frankrijk bijvoorbeeld ook de genetkat - aardig voor de wind te gaan in het moderne en overwegend kleinschalige cultuurlandschap van West Europa. Men zou verwachten dat deze soorten die vaak in elkaars nabijheid worden vastgelegd elkaar hoogmatig zouden concurreren. Maar blijkbaar zijn er voldoende hulpbronnen om de soms beperkte ecologische ruimte te kunnen delen, vooral in Nederland.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Mesopredator_release_hypothesis

Bovendien zijn sommige landschappen, zoals in de IJsselvallei met veel landbouw, blijkbaar met oog op de trofiegraad, zeer rijk aan voedsel. Uit de cameravalbeelden – en ook uit het onderzoek naar kleine marterachtigen (zie Van Maanen et al. in Marterpassen XXI, p. 48) - blijkt bijvoorbeeld dat bos- en woelmuizen consistent en algemeen als gewichtige prooi voor marterachtigen voorkomen in de IJsselvallei. Op veel plaatsen zijn bosmuizenhaarden te zien, vaak zorgend voor veel 'ruis' in de cameravalopnamen. Een kwantificering van aantallen muizen en andere prooidieren is echter op z'n plaats om een betere relatie met de roofdierpopulaties te kunnen leggen.

Waar de uitbreiding van middelgrote roofzoogdieren primair of doorslaggevend in onze contreien aan ligt is niet duidelijk. Mogelijk zijn belangrijke veranderingen in landgebruik (o.a. landbouw) en andere milieufactoren (o.a. door klimaatverandering met mogelijke invloed op mastval; mogelijk ook de verhoogde trofiegraad door stikstofdepositie) bevorderend.

Aan de andere kant zijn er ook een aantal negatieve invloeden met een zekere impact op de populaties. Voorbeelden zijn de drukker wordende wegen, de landbouwintensivering en mogelijk ook het gebruik van nieuwe rodenticiden (SGARs) met doorvergiftigende werking (zie o.a. Emeros et al. 2011 en Gabriel et al. 2012). Inmiddels (anno 2015) hebben wetenschappers van het Belgische onderzoeksinstituut INBO deze doorvergiftiging ook bij een reeks dode marters onderzocht, waaruit bleek dat zorgelijke hoeveelheden van deze stoffen in de lijkes zaten (Baerts et al 2015; zie ook de boekrecensie in deze Marterpassen). Vinger aan de pols is hier dus geboden. In Nederland wordt er amper over gerept, wat vreemd is gezien de ecotoxicologische traditie uit de jaren '90. Vooralsnog is er vooral in het buitenland toenemende interesse in de ecotoxicologische werking (lees ook doorvergiftiging met moeilijk afbreekbare stoffen of xenobiotica) van nieuwe soorten muizen- en rattengif in roofvogels en in roofzoogdieren.

7.2 Een biometrisch algoritme voor keelvlekken

De Jiggler- methode voor het registreren van keelvlekken van 'trap happy' boommarters in een populatie is tamelijk succesvol, hoewel arbeidsintensief. Zo konden we 'iets' uit het leven van moeder Izolda volgen op landgoed Voorstonden (figuur 11), en ook op andere plekken konden we individuen in tijd en ruimte onderscheppen, zoals op Kranenkamp. Het menselijk oog registreert echter niet altijd zuiver, en ons brein heeft een verbasterende werking, zoals bij het natekenen van keelvlekken uit de vele 'plastische' beelden. Een computer zou het wellicht betrouwbaarder kunnen doen, vandaar de gedachte voor een programma dat opnamen van keelvlekken kan scannen en de kans op overeenkomst ertussen betrouwbaarder kan geven.

Cumulatief zijn er nu voldoende keelvlekken van individuen verzameld om een biometrisch algoritme te ontwikkelen voor digitale herkenning en indeling van marterkeelvlekken. Voor herkenning van andere dieren zoals tijgers of pinguïns, ontwikkelde men al eerder zulke tools (zie o.a. Burghardt 2008). Als dat lukt, wordt het leven van de marteronderzoeker een stuk gemakkelijker. In Nederland krijgen we dat niet voor elkaar helaas, of we missen welwillende connecties. Nu heeft een programmeur van een Australisch wetenschapsinstituut recent aangeboden een algoritme voor ons te willen ontwikkelen. Om de betrouwbaarheid van digitale keelvlek-onderscheiding te vergroten, zijn echter zo veel mogelijk individuele beelden nodig. Dus hierbij de vraag aan andere marteronderzoekers die met cameravallen werken of ze ook willen bijdragen met duidelijke keelvlekbeelden? Stuur ze a.u.b. aan Erwin van Maanen (e.v.m.shaman@home.nl). Bij voorbaat dank! We zullen dan zorgen dat een succesvol programmaatje voor iedereen die met de Jiggler-methode wil werken beschikbaar komt.

Figuur 11. Geregistreerde keelvlakken van boommarters. Links van moertje Izolda in 2011, midden van Izolda bij doodvondst en rechts een keelvlak van een van haar jongen (voor een vergelijking ten aanzien van mogelijk genetisch overdraagbare kenmerken).

Figuur 12. Een boomarter in een bewoonde kerkuilkast op 3 januari 2015 (02.00 uur). Bron: LevendeHave/Youtube.

7.3 Recent bijzonder nieuws uit de IJsselvallei

Er is bij ons geen aanvullende informatie (o.a. verkeersslachtoffers) en overige bijzonderheden van derden bij ons binnengekomen of gemeld voor de periode 2013-2014. Wel mailde Harrie van Diepen onlangs een weblink naar YouTube met opnames van een boomarter die in januari 2015 een paar keer een bewoonde kerkuilenkast bezoekt (figuur 12). De kast is gesitueerd in een kleine boomrijke enclave bij het dorp Welsum, in de westelijke IJsseluiteerwaarden ter hoogte van Olst, ca. 10 km van de Veluwe. Tevens schrijft hij hier enkele jaren geleden een dode boomarter te hebben gevonden langs de Ysseldijk in Welsum. Wederom een geval van boomarters in 'atypisch' habitat.

7.4 De weg vooruit

Is vooral doorgaan met cameravalmonitoring om 'fragmentarische' gegevens als puzzelstukjes te verzamelen, die meer inzicht geven in de metapopulatie-dynamica of bezettingsgraad (occupancy) van boomarters in het (voedselrijke) kleinschalige cultuurlandschap van de IJsselvallei (figuur 10). Interessant is het om te leren waar boomarters zich nog meer zullen vestigen, zoals bijvoorbeeld in de IJsseluiteerwaarden. Tevens waar ze zich duurzaam kunnen handhaven met betrekking tot gunstige habitatkwaliteiten en ecologische draagkracht, omvang van geschikt habitat en de connectiviteit met andere habitatgebieden. Zie in dit verband ook uitgebreide promotieonderzoek met telemetriestudie van Stier (2012) in Duits cultuurlandschap, als mogelijke referentie voor vergelijk.

Verder zal het verzamelen van meer *bibs* met de Jiggler-methode bijdragen aan een geautomatiseerd arterpassysteem voor individuele arter herkenning, zoals hiervoor beschreven.

Nestbomen lokaliseren blijft een tijdrovende bezigheid voor een groot gebied met verspreide bosgebieden en kleinere landschapselementen als de IJsselvallei, maar is doorslaggevend voor het bepalen van definitieve vestiging met voorplanting. Slechts steekproefsgewijs en gebiedsgericht kan hiernaar worden gezocht, met tijd en capaciteit als beperkende factoren. Het gebruik van cameravallen blijft voorlopig de geëigende methode om het voorkomen van de dieren per gebied te blijven monitoren.

Met dank aan:

Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en IJsellandschap voor terreintoestemming.

Bronnen

Baert, K., K. van den Berge, I. Jansen, J. Gouwy, S. Croubels & J. Casaer (2015).

Secundaire intoxicatie bij het gebruik van rodenticiden: analyse van leverresiduen bij bunzing en steenarter.

Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2015 (INBO.R.2015.9435187).

Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Burghardt, T. 2008.

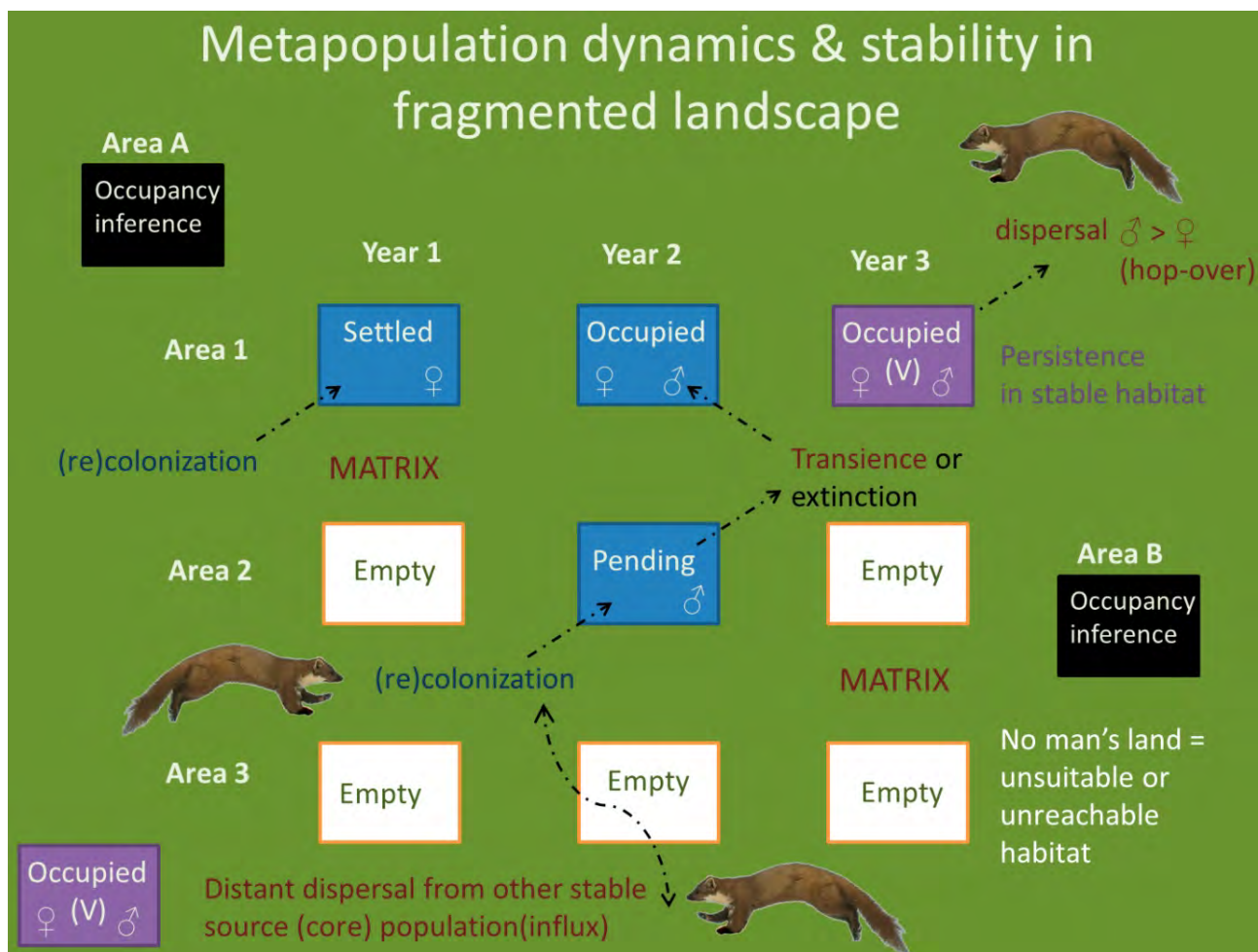
Visual animal biometrics. Automatic detection and individual identification by coat pattern.

PhD-thesis, University of Bristol.

Elmeros, M., T Kjær Christensen & Pia Lassen 2011.

Concentrations of anticoagulant rodenticides in stoats Mustela erminea and weasels Mustela nivalis from Denmark.

Science of the Total Environment 409: 2373-2378.

Figuur 12. Concept-model voor de meta-populatiedynamiek van boomarmers in kleinschalige cultuurlandschappen, zoals in de IJsselvallei. In een duurzame situatie met geschikte habitats is dit een herhalend proces van (her)kolonisering met mannen én vrouwen, voortplanting, vervanging van maatjes na sterfte, dispersie van jonge dieren, en soms lokaal uitsterven in kleinere en meer afgelegen gebieden. Zo speelt het zich mogelijk af momenteel in de IJsselvallei. Illustratie: Erwin van Maanen.

Gabriel, M.W. L.W. Woods, R. Poppenga, R.A. Sweitzer, C. Thompson, S.M. Matthews, J.M. Higley, S.M. Keller, K. Purcell, R.H. Barrett, G.M. Wengert, B.N. Sacks, D.L. Clifford 2012.

Anticoagulant Rodenticides on our Public and Community Lands: Spatial Distribution of Exposure and Poisoning of a Rare Forest Carnivore. PlosOne 7(7): 2-15.

Knaap, F. van der 2014.

Boomarter in de polder.

Marterpassen 20: 39-41.

Maanen, E. van 2010.

Aristocratische snuiters: de marters van de landgoederen benoorden Brummen, Oost-Veluwe. Marterpassen 16: 32-39.

Maanen, E. van 2010

Onderzoek naar boomarmers en andere marterachtigen in kleinschalig landschappen van de IJsselvallei in 2010.

Marterpassen 17:8-21.

Maanen, E. van & F. Bilijam 2012.
Onderzoek naar Marterachtigen in de IJsselvallei in 2011.
Marterpassen 18: 46-57.

Maanen, E. van & F. Bilijam 2013.
Onderzoek naar Marterachtigen in de IJsselvallei 2012.
Marterpassen 19: 28-37.

Prugh, L.R., C.J. Stoner, C.W. Epps, W.T. Bean, W.J. Ripple, A.S. Laliberte and J.S. Brashares 2009.
The Rise of the Mesopredator.
BioScience 59:779-791.

Stier N. (2012):
Zur Populationsökologie des Baummarters (Martes martes L., 1758) in Nordost-Deutschland. Wildtierforschung in Mecklenburg-Vorpommern, Band 1.

Voskamp, P. & A. Bakker 1997.
Boom- en steenmarters in Zuidwest Salland.
Ongepubliceerd verslag.

Figuur 13. Dit dwerguiltje was in het vroege voorjaar van 2014 even te gast als holtebewoner in het bos van 't Oostermaet bij Deventer. (Foto's: Erwin van Maanen).

Braakballen van bosuil ter inventarisatie van potentiële prooi van boommarters

Henri Wijsman

Na een verzoek van de Zoogdiervereniging ben ik braakballen gaan verzamelen van bosuilen. De inhoud van de braakballen zegt iets over de beschikbaarheid van prooi voor boommarters. In de meeste jaren kom ik nogal wat braakballen tegen, maar in 2014 vond ik alleen een stelletje zeer oude braakballen, die ik toch heb ingestuurd. In 2015 heb ik van vier vindplaatsen ieder rond de twintig braakballen opgestuurd. De braakballen zijn geanalyseerd door Dick Bekker, aan wie veel dank. De resultaten van de analyse staan in Tabel 1.

Foto 1: Bosuil (foto: Bram Achterberg)

Tabel 1: aantallen individuen bij de onderzochte braakballen van bosuilen in bezittingen van Natuurmonumenten: Eindegooi en het Cronebos bij Hilversum en de Leuvenumse Bossen op de Veluwe.

Locatie Soort	Eindegooi/ Boerderij 2014	Eindegooi/ Boerderij 2015	Eindegooi/ Kathedraalbos 2015	Cronebos 2015	Leuvenumse bossen 2015
Bosspitsmuis	1	2	1		3
Waterspitsmuis		1			
Huisspitsmuis	3	2	4		
Rosse woelmuis		3	3	5	10
Woelrat	1	1			
Veldmuis				2	1
Aardmuis				1	5
Dwergmuis		1			1
Bosmuis	1	21	23	34	46
Huismuis	1				1
Bruine rat	1				1
Rosse vleermuis	1				
Dwergvleermuis	3				
Vogels	2	3	7	1	5
Amfibieën	5	2		1	1
Kevers	2	1	2		12

Op Eindegooi bij Hilversum lagen zowel in 2014 als in 2015 braakballen onder dezelfde holle beuk nabij de boerderij. In beide jaren zat er woelrat bij en in 2015 waterspitsmuis en dwergmuis. In 2014 vielen de vleermuizen op! Ook veel kikkers zitten daar. Huisspitsmuis en huismuis wijzen op menselijke nabijheid, in casu de boerderij. Onverklaard is het kleine aantal bosmuizen in 2014.

Niet ver daarvandaan lagen op Eindegooi braakballen onder een holle beuk tussen veel opgaande beuken meer noordwestelijk. Er zijn boerderijen niet al te ver, vandaar de huisspitsmuis.

In het Cronebos ving de bosuil veldmuis en aardmuis, die daar zitten, en verder alleen de beide bekende muizen in het bos, de rosse woelmuis en (vooral) de bosmuis.

In de Leuvenumse bossen ging het om een holle beuk die ook wel als nestboom door een boomarter gebruikt is. Ook daar veldmuis en aardmuis; ook een dwergmuis valt op. Huismuis en bruine rat wijzen op de boswachterswoning “Kijkuit” in de nabijheid. Er zijn veel kevers gevangen.

Conclusies

Bij de tellingen van Vilmar Dijkstra uit Marterpassen 19:59, alsmede bij de muizentellingen in het Cronebos uit 2013 en 2014 (Wijsman en medewerkers), is gebleken dat Rosse Woelmuizen in veel kleinere aantallen gevangen werden dan bosmuizen. Dat de bosuil er eveneens minder van vangt is hiermee in overeenstemming. Maar Rosse Woelmuizen zijn wel degelijk aanwezig.

Het aantal boommarters in het Gooi

Henri Wijsman

Mij werd gevraagd om in verband met de verbreding van de A27 te bepalen hoeveel boommarters er rond die weg voorkomen. Het aantal verkeersslachtoffers op de A27 is al jarenlang aanzienlijk. In verband met de mobiliteit van het dier werd ook gevraagd naar marters elders in het Gooi en op de Utrechtse Heuvelrug.

Wat het laatste betreft, de Heuvelrug is goed bezet met bos en boommarters, die vermoedelijk niet erg reizerig zullen kunnen zijn, want dan zouden ze steeds op het territorium van andere marters komen. Ik heb dus een grens gelegd op ongeveer 3 km ten oosten van de A27. Ten zuiden van landgoed Eyckestein zijn mijn gegevens wat fragmentarisch, maar dit betreft maar een klein stuk. Die gegevens zijn deels ontleend aan Marterpassen. In 2009 was er trouwens nog een nest in het militaire kamp (MOK) van Nieuwe Wetering.

Ik neem het Gooi in ruime zin, inclusief de Vechtplassen en het Naardermeer. Daarnaast kan er een gebied onderscheiden worden dat meer gelegen is rondom de A27, het bosgebied tussen de Witte Bergen bij Laren tot Groenekan. Onderzocht zijn de jaren 2010-15 en de resultaten staan in tabel 1.

Het bosgebied rondom de A27 omvat in tabel 1 de gebieden Eindegooi, Zwaluwenberg, Cronebos, Vuurse Bossen en Beukenburg.

Tabel 1: bezette territoria van boommarter in en om het Gooi in de jaren 2010-2015.

Jaar	Kortenhoef/Ankeveen	Naardermeer	Valkeveen/Oud Bussum	Spanderswoud-'sGravenland	Laren (Bikberger Bos/Raboes)	Eindegooi	Zwaluwenberg	Cronebos	Vuurse Bossen	Beukenburg	Alle teritori in het Gooi	Territoria rond de A27	Doodvondsten
2010	4à5	1à2	+	+			n	n	n	n	12	4	
2011	+		n	+	+			+	n		6	2	
2012	+	+	+	+	+			+	n2	n	8	4	2
2013	n	+	n	+				+	n	n2	7	3	4
2014		n		n	+	+	n	+		n	7	4	4
2015	+	+	+	+	+	+		+	n		8	3	3

Legenda: + = bewoning, n = nest, n2 = tweetal nesten

De in tabel 1 onderscheiden "territoria" zouden best eens een jaar geen nest kunnen bevatten omdat boommarters denklijk niet ieder jaar jongen werpen. Er is echter in deze territoria in de jaren 2010-2015 vrijwel altijd ten minste eenmaal een nest met jongen gevonden. In de tabel wordt dit met een letter "n" aangegeven bij een enkel nest, en met "n2" voor een tweeta nesten. In andere jaren zijn er bijvoorbeeld zichtwaarnemingen gedaan, of foto's gemaakt in een fotoval, of zijn uitwerpselen of zelfs een latrine gevonden, of zijn prooiresten aangetroffen (bijvoorbeeld onder een horst van een roofvogel); dan is er sprake van "bewoning", die ik in de tabel met een plus-teken aangeef.

Een belangrijk en relatief nieuw gegeven is daarbij de predatie op (nog niet van een marterkorfje voorziene) nestkastjes die vaak aan boommarters kan worden toegeschreven (een en ander met dank aan Ronald

Beskers te Blaricum). Als marters zo trouw in een territorium blijven voorkomen, lijkt de kans wel groot dat er van voortplanting sprake is geweest.

Het jaar 2010 was bijzonder omdat er toen veel camera's zijn geplaatst in de Vechtplassen. In Kortenhoef-Ankeveen werden een stuk of 4 à 5 territoria onderscheiden; in het Naardermeer 1 à 2. Indien er bij de tabel plaatsnamen worden gebruikt, dient men aan de naam toe te voegen: *plus omgeving*.

Uit tabel 1 valt te berekenen om hoeveel dieren het gaat. Per nest mag men aannemen dat het in het voorjaar gaat om één wijfje; tussen 1 en een half mannetje, modelmatig 0,5; en een half overlevend (subadult) jong. Daar komen iets minder dan 3 jongen (afgerond tot 3) per nest bij. De aantallen dieren rondom de A27 worden dan (in de notatie "volwassen + jongen"):

2010	8+12
2011	4+6
2012	8+12
2013	6+9
2014	8+12
2015	6+9

Voor deze langlevende dieren is het verstandig het hoogste getal aan te houden. Het zal zelden om minder dan acht volwassen boommarters gaan. De sterfte onder jongen is nu eenmaal enorm hoog.

In het proefschrift van Norman Stier (2012) wordt bovendien uitgerekend hoeveel meer mannetjes dan vrouwtjes er in de populatie zijn. De mannelijke dieren vormen een "overschot" van niet-territoriumhouders, die op de rand van de bestaansmogelijkheden bungelen en door hun zoeken naar een plekje veel vaker overreden worden.

Ik neem een optimistisch standpunt in: in deze regio zijn bepaalde flarden gebied die min of meer samenhangen en bijvoorbeeld door een bebouwde kom gescheiden worden van andere dergelijke gebieden; gelet op de omvang mag ik aannemen dat het daarbij in principe over één territorium gaat. In jaren dat er geen nest is gevonden of jongen zijn gezien, mag op grond van gevonden sporen aangenomen worden dat het territorium bewoond is. Met de mogelijkheid dat er eens een keer toevallig een boommarter door een verlaten territorium reisde houd ik dan geen rekening.

Integendeel, lacunes in de tabel lijken mij eerder te ontstaan door gebrek aan waarnemingen dan dat de boommarters vaak even "uitgestorven" zijn. Bij voorbeeld: net buiten het hek van Drakensteyn werd een boom bewoond; deze is inmiddels omgevallen. Het kan heel goed zijn dat zo een marter haar nest nu verplaatst heeft naar het koninklijk domein, waarmee het van onze radar verdwenen is.

Als de onderscheiden territoria alle regelmatig bewoond zouden zijn, zou men voor het Gooi aan een populatie kunnen denken van 5 à 7 territoria in het veengebied, zes in het Gooi in engere zin en enige oostelijk van de A27, in de Vuurse Bossen, Beukenburg en Ridderoordse bossen en omgeving. In het gebied rondom de A27 zou het gaan om permanent 5 territoria, overeenkomend met tien marters met ieder jaar een kleine 15 jongen. Van deze jongen zal modelmatig slechts ongeveer 2 het eerste jaar kunnen overleven. Gemiddeld worden hiervan ongeveer drie marters overreden gevonden. Na verbreding van de weg zal dit aantal denkelijk nog toenemen.

Als jonge boommarters aan de auto ten prooi vallen zal dat de populatie nauwelijks beïnvloeden. Veelal zal het dieren betreffen die het sowieso niet gehaald zouden hebben. Eventuele opmerkingen gemaakt bij de slachtoffers in de geest van "adult" of "jong" hebben weinig betekenis; er zijn in ieder geval wel eens adulte marters bij geweest, maar als dat dan een man betreft, is het de vraag of de populatie er door beïnvloed wordt. Veel van de slachtoffers zijn gevallen in februari-juni en betreffen dus zeker geen jongen. Of het eventueel zogende moertjes geweest zijn is bijna nooit uit te maken geweest, want het stoppen bij een slachtoffer zou in veel gevallen levensgevaarlijk zijn.

Zelf vond ik in mei 2013 een adulte man, die verder niet is onderzocht. In mijn model is plaats voor een subadult, één per twee territoria, die als het ware klaar staat om de plaats van een omgekomen volwassene in te nemen; in de helft van de territoria zou dan het optreden van een verkeersslachtoffer geen gevolgen hebben voor de populatie, alleen als het in opeenvolgende jaren zou geschieden

In 1998 is een moertje uit het Cronebos, dat toen jongen had, omgekomen op de A27. Haar jongen zijn teloor gegaan. Daarna waren in het Cronebos gedurende drie jaar lang alle sporen van marters verdwenen. In dit geval stond er kennelijk geen subadult klaar om de rol van territoriumhoudster over te nemen. Nabij Maartensdijk is overigens in 2015 ook een steenmarter overreden.

Conclusies

In en om het Gooi vindt in een beperkt aantal territoria een redelijk grote productie van jonge dieren plaats, waarvan er verscheidene overreden worden. Dit hoeft niet direct repercussies te hebben voor het totale aantal territorium-houdende boommarters. Er wordt een voorbeeld gegeven waarbij echter de rekrutering in een vacant territorium moeizaam verliep.

ZIJPASSEN

Een boommarter in huis

Jaap Mulder

Een zonnige zondagochtend in augustus, de deur van de serre staat een beetje open. Vanuit de aanpalende kamer hoort Johan Riedstra wat geluid, het komt uit de serre. Hij loopt er naar toe en ziet een van zijn katten in de deuropening van de serre staan. Die loert argwanend naar de secretaire een paar meter verderop. Daar zit een vreemd dier onder. Eerst sluit Johan de binnendeuren van de serre, dan pakt hij zijn fototoestel. Het dier loopt langs de muur naar een hoek, probeert daar vergeefs omhoog te klimmen. Nu ziet Johan dat het een boommarter is. Die duikt weer onder de secretaire om de omgeving wantrouwig op te nemen. Intussen is de kat naar Johan toegelopen, en dat heeft de weg naar buiten vrijgemaakt. De marter ziet zijn kans schoon en glipt naar buiten. Langs de tweede kat, die verbouwereerd toekijkt, hobbelt hij over het gazon zijn vrijheid tegemoet.

Een boommarter die overdag een huis binnenloopt, het zal niet vaak gebeuren. Dit geval deed zich voor op 9 augustus 2015 in Den Dolder, een dorpje midden in de bossen van de Utrechtse Heuvelrug.

Foto's: Johan Riedstra

Recensie

Doorvergiftiging in roofvogels en marterachtigen met tweede generatie anti-bloedstollende rodenticiden (SGARs)

Erwin van Maanen

Al enkele jaren speelt het gerede vermoeden dat er opnieuw een situatie is ontstaan waarin nieuwe gifstoffen in het milieu een significant negatieve effect uitoefenen op wilde dieren. Denk terug aan het gebruik en de aanzienlijke impact van het bestrijdingsmiddel DDT in de jaren 60' met na-ijlende gevolgen tot in de jaren '70, toen veel roofvogels en hun broed het loodje lieten en bijvoorbeeld populaties van de slechtvalk volledig instortte. 'Silent Spring', een boek geschreven in 1962 door de Amerikaanse biologe Rachel Carson, was toen een belangrijk antwoord hierop en is ondertussen een bestseller in de milieuliteratuur.

In de jaren '80 tot midden jaren '90 werd doorvergiftiging met persistente stoffen of xenobiotica in natuurlijke voedselketens nog als een serieus fenomeen beschouwd; denk bijvoorbeeld aan de studies van Wim Ma van Wageningen Universiteit naar de opname en invloed van cadmium in rivieruiterwaarden in spitsmuizen en steenuilen via regenwormen. Daarna en zeker in het laatste decennium is de aandacht voor milieugiftige stoffen tanende geworden of er wordt flink mee gesjoemeld in de toelatingsbeoordelingen in het commerciële belang van grote bedrijven; een niet onwaarschijnlijke conclusie zo blijkt uit recente berichten. De bijensterfte bracht weliswaar het gevaar van neonicotinoïden via bloembollen en andere bronnen in het nieuws, en recent komt ook steeds meer het gevaar voor mens en dier van glyfosaat in het onkruidbestrijdingsmiddel *Roundup* van het milieuberuchte Monsanto aan het licht.

Andere stoffen krijgen echter aanzienlijk minder aandacht. Zo waarschuwde de Britse onderzoekster Carolyn King in Nieuw Zeeland al jaren geleden voor de gevaren van *Second Generation Anti-coagulant Rodenticides (SGARs)*, die daar gericht werden gebruikt om hermelijnen te bestrijden; als succesvolle exoot en gevaar voor het inheemse dierenleven. Ze wees daarmee specifiek op het gevaar van deze stoffen op marterachtigen in de landen waar deze oorspronkelijk wel thuis horen; zoals in Noord-Amerika en in Europa, waar de stoffen in toenemende mate zijn (en worden) gebruikt tegen knaagdierplagen. Ondergetekende (met een ecotoxicologische opleiding) ging op basis van King's boodschap en tevens de gevarenoproep van steenuilenman Peter Beersma (tevens gepensioneerd dierenarts die amper of niet werd gehoord) in 2012 op pad met een projectvoorstel om nader onderzoek te doen naar de gevolgen van SGARs op onze marterachtigen. Of het nu lag aan de financiële crisis of een soort van 'naïviteit' of ingeslapenheid in de Nederlandse onderzoeks- en natuurwereld, ik kon helaas geen interesse wekken voor mijn pleidooi en tevens die van Peter Beersma.

Inmiddels stapelde het aantal gepubliceerde onderzoeken naar de doorvergiftiging van SGARs zich op in de U.S., Verenigd Koninkrijk en in Denemarken (Elmeros en collega's). Die onderzoeken lieten inderdaad onomstotelijk zien dat SGARs zich beginnen op te stapelen in roofvogels, uilen en in roofzoogdieren; vooral in roofdieren die in hoge mate van knaagdieren leven.

De Basilisk is in het verleden, zoals in de late Middeleeuwen, in de alchemische literatuur voorgeteld als giftige doodsoorzaak voor roofvogels en marters.

In de moderne tijd manifesteert zich dit in de vorm van rodenticiden die worden gebruikt in rattenbestrijding. Deze middelen hebben aantoonbaar een doorvergiftigende werking in voedsel-ketens.

In Nederland worden die milieugevaarlijke stoffen (o.a. verwerkt in het bestrijdingsmiddel Klerat) wijd verspreid en ongereguleerd gebruikt; bijvoorbeeld op boerenbedrijven en op het land. In Duitsland zag ik bijvoorbeeld dat zwarte PVC-cilinders met rodenticiden in jonge boomplantages worden gezet om muizenvraat te bestrijden. SGARs worden speciaal ontwikkeld als antwoord op de resistentie die vooral bij ratten aan het ontstaan is. Maar (milieu)instanties in Nederland lijken er weinig onderzoek aan te wijden; althans niet naar mij bekend of in het nieuws gekomen, behalve een initiatief van de Dierenbescherming om een stageonderzoek aan de Universiteit van Groningen te sponsoren. Het rapport van het Belgische INBO (Baert et al. 2015) is volgens mij dan ook het eerste serieuze onderzoek naar SGARs in marterachtigen in de Lage Landen. Dit onderzoek laat zien – net als de studies van Elmeros et al. in Denemarken – dat SGARs residuen in sub-lethale tot dodelijke niveaus aanwezig zijn in soorten als bunzing en steenmarter; in Amerika werden ze bijvoorbeeld ook in vismarters en in boommarters aangetroffen. Verontrustend is dan ook, dat er ook in Nederland berichten binnen komen van dode marterachtigen die zomaar – zonder duidelijke doodsoorzaak - open in het veld gestorven zijn.

Het onderzoek door onze zuiderburen – een nuttig initiatief - noopt ook tot een nader onderzoek in Nederland. Het is echter spijtig dat Alterra niet langer dode marters en roofvogels zal opvangen voor (snij- en weefsel)onderzoek, zodat er momenteel eigenlijk geen mogelijkheid meer bestaat om (referentie)collecties te verzamelen waarmee ook meerjarig ecotoxicologisch onderzoek mogelijk is. Er lijkt wel iets van een regulering te zijn ingesteld op het gebruik van rattenbestrijding met rodenticiden, maar of dit in de praktijk ook wordt nageleefd of effectief is, is nog maar de vraag.

Hierop de vraag aan leden van de WBN en andere roofdierwerkgroepen om waakzaam te zijn en verdachte doodvondsten (dode dieren in het veld zonder sporen van dodelijke verwonding) van marters te melden aan Erwin van Maanen (zie adreslijst voor contactgegevens).

Baert, K., K. van den Berge K, I. Jansen, J. Gouwy, S. Croubels & J. Casaer 2015:

Secundaire intoxicatie bij het gebruik van rodenticiden: Analyse van leverresiduen bij bunzing en steenmarter.

Rapport INBO.R.2015.9435187 van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek in Brussel.

In 2014 werden in de gebruikelijke gebieden weer boommarter-inventarisaties uitgevoerd door de leden van de Werkgroep Boommarter Nederland en het INBO uit Vlaanderen. De resultaten over 2014 werden gepubliceerd in de jaarbrief MARTERPASSEN XXI, die in maart 2015 verscheen. In deze Marterpassen verscheen een mooi artikel over de resultaten van een monitoring programma uit Vlaanderen, waarvoor wij Koen van den Berge en Jan Gouwy van het INBO danken. Daarnaast zijn er geweldige Boommarter artikelen geproduceerd door onze WBN leden en niet te vergeten in de Zijpassen een zeer interessant artikel van de WKM over een inventarisatie van kleine marterachtigen in het grootste laagveen moerasgebied van West Europa de Wieden- en Weerribben.

Het voorjaarsoverleg vond plaats op zaterdag 21 maart 2015 in de vergaderruimte van de boskantoor van Staatsbosbeheer in de boswachterij St. Anthonis in Noord Brabant. De boswachters van Staatsbosbeheer stelden de vergaderruimte kosteloos voor de WBN en haar leden open. De koffie, thee en cake werd ook door Staatsbosbeheer verzorgd. Er waren 30 leden op deze bijeenkomst afgekomen. Koen Bamps, een nieuw WBN lid uit Vlaanderen was voor het eerst aanwezig bij het voorjaarsoverleg en stelde zich aan de overige leden voor.

Voorzitter Bram Achterberg opende de vergadering en somde een aantal huishoudelijke mededelingen op, namelijk de contributie verhoging van € 10,- naar € 15,-, dit in verband met toekomstige liquiditeitsproblemen, geen reserves voor het onderhoud van hengcams, aanschaf accu's en financiële steun voor onderzoek. De drukkosten voor de Marterpassen waren lager uitgevallen ivm een kleinere oplage, aangezien steeds meer leden genoegen namen met een pdf bestand. Ondanks het lager uitvallen van de drukkosten wil het bestuur een buffer opbouwen, om hengcams te kunnen blijven reviseren, dan wel te kunnen vervangen en financiële steun te kunnen geven voor onderzoek. Het bestuur is nog naarstig op zoek naar een penningmeester. Deze functie blijft tot op heden nog vacant. Voorzitter Bram Achterberg zal tijdelijk deze functie op zich nemen. Het financieel verslag van 2014 en de begroting van 2015 werden door Bram toegelicht.

Voorzitter Bram Achterberg meldt dat het bestuur van de Werkgroep Kleine Marterachtigen en het bestuur van de WBN op 17 januari 2015 een informeel overleg hebben gehad over eventuele samenwerking en publicaties van WKM artikelen in de Marterpassen. Over een fusie is nog geen sprake geweest. Wel zullen beide Werkgroepen elkaar steunen en helpen en meer toenadering zoeken. Wellicht dat in de toekomst een voorjaarsoverleg samen met de WKM wordt gedaan en dat er lezingen en excursies worden gegeven die ook gericht zijn op kleine marterachtigen.

Na de huishoudelijke mededelingen kon worden overgegaan tot het verstrekken van de MARTERPASSEN XXI. De auteurs en de redactie worden weer bedankt voor hun enorme bijdrage.

Na een korte pauze met een kop koffie of thee kon overgegaan worden met het wetenschappelijke deel. Leo Heemskerk trapte af met een lezing en liet ons een kijkje nemen in de wereld van de duin-marters van Noord Holland. Vooral kwamen de dichtheden aan de orde. Hoeveel Boommarters zitten er eigenlijk? Tot slot liet Ruud van den Akker hele leuke en interessante marterfilmpjes zien. Wat zijn het toch grappige dieren en wat heeft Ruud in de afgelopen jaren ons een hoop waardevol filmmateriaal laten zien. Het wetenschappelijke deel kwam tegen de middag tot zijn einde.

Na de lunch werd onder leiding van Florian Bijmold een excursie gegeven in de boswachterij St. Anthonis. Het weer zat ons gelukkig mee. Deze ontginningsboswachterij van 940 hectare zou best wel eens een Boommarter kunnen herbergen. Tot op heden zijn er jammer genoeg nog geen sporen van gevonden. De Das en Steenmarter zijn binnen en buiten de boswachterij wel bekend en worden zo nu en dan waargenomen. Een aantal potentiële locatie werden bekeken, zoals een beukenperceel met enige bomen met Zwarte spechten holten. Jammer genoeg vonden we geen enkele keutel. Toch was het de moeite waard om even lekker uit te waaien op de heide en wat dennengeur op te snuiven in het bos. Tijdens de wandeling op de heide werden we vergezeld door zingende boom- en veldleeuwen. Daar komen we tegenwoordig ook niet in om. Ik koester de gedachte dat het een kwestie van tijd zal zijn en dat zomaar eens een Boommarter zal opduiken in dit fraaie bosgebied. Wie weet volgend seizoen.

COLOFON

MARTERPASSEN is een uitgave van de Werkgroep Boomarter Nederland (WBN) van de Zoogdiervereniging en is vooral bedoeld voor interne communicatie tussen de leden.

Redactie

Bram Achterberg & Erwin van Maanen

Vormgeving

WBN-logo en alle illustraties

Dick J.C. Klees

Ontwerp voorkant

Koen Sandifort

Reproductie en Bindwerk

Drukkerij Zuidam & Uithof

Oplage

125

Contributie WBN

EUR 15,- inclusief MARTERPASSEN

Bank: NL87 INGB 0000 3449 38

Ten name van:

Penningmeester

Werkgroep Boomarter Nederland
te Amerongen

Zoogdiervereniging

Radboud Universiteit

Natuurplaza (Mercator III)

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

Tel: 024-7410500

Website: www.zoogdiervereniging.nl

Rekening: 203737

België en Luxemburg

Postgiro 000-1486269-35

Ten name van:

Penningmeester Zoogdiervereniging Nijmegen
Nederland;

lidmaatschap €30 per jaar, inclusief de abonnementen op de verenigingstijdschriften Lutra en Zoogdier.

Verschijningsdatum

April 2016

Verkrijgbaarheid

Bestellen - zolang de voorraad strekt!- bij de Zoogdiervereniging (adres zie bovenstaand), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere vrijwillige bijdrage wordt op prijs gesteld); een rekening wordt mee- gestuurd.

Verantwoording

Redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren. Er is voor gekozen om namen van soorten met een kleine letter te schrijven. Topografische namen worden volgens de Topografische kaart van Nederland gespeld.

De vermelding van wetenschappelijke namen wordt in het algemeen achterwege gelaten, met een uitzondering, hier gemaakt, voor de boomarter, die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus, 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens.

Citeren van of verwijzen naar artikelen uit MARTERPASSEN is toegestaan mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. De volgende kanttekening wordt hierbij gemaakt. Omdat MARTERPASSEN vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. De redactie is dan ook niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen beschreven informatie, inzichten of meningen. Het gebruik van de in MARTERPASSEN gepresenteerde informatie is voor eigen verantwoordelijkheid.

Inlichtingen WBN

Florian Bijmold

Secretaris WBN

E-mail: info@werkgroepboomarter.nl

Web-site : www.werkgroepboomarter.nl

